

Sturingsmechanismen in heiligenlevens

Analyse van sturingsmechanismen ingezet door Michaël a Sancto Augustino (1621 – 1684) bij het promoten van zijn 'heiligen' Arnoldus a Sancto Carolo (1650 – 1672) en Maria a Sancta Teresia (1623 – 1677).

A. de Wit

3500586

Scriptie MA Nederlandse taal en cultuur (deeltijd)

A. S. Q. Visser

19 juni 2014

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Theoretisch kader	5
2.1 Celebrity als onderzoeksobject	5
2.2 Sturingsmechanismen in roem	7
2.3 Heiligen als celebrities	9
3. Methode	12
4. Augustino, Teresia en Carolo	15
5. Corpus	18
5.1 Arnoldus a Sancto Carolo	18
5.2 Maria a Sancta Teresia	20
6. Analyse van sturingsmechanismen	22
6.1 Biografie als middel tot beeldvorming	22
6.2 Framing via het voorwoord	24
6.3 'Trailer'-mechanisme	27
6.4 Satellite-effect	28
6.5 Parasociale relatie	30
6.6 Augustino's autoriteit als argument	32
7. Carolo en Teresia ná Augustino	35
8. Conclusie	37
9. Literatuurlijst	39
10. Bijlage A	41

1. Inleiding

In de wetenschap ontstaat toenemende aandacht voor de manier waarop celebrities door de celebrity-industrie worden gecreëerd.¹ Deze industrie oefent invloed uit op de manier waarop het publiek zich een mening vormt over individuele celebrities. Ze probeert het publiek er van te overtuigen dat een bepaalde celebrity in spe beschikt over een zeker talent, zoals zingen, dansen of presenteren. Om de celebrity in spe te laten groeien tot een 'echte' celebrity, is daadwerkelijke aanwezigheid van talent geen vereiste. Het publiek moet er enkel van overtuigd worden dat dit talent aanwezig is.² Om de mening van het publiek te beïnvloeden maakt de celebrity-industrie gebruik van sturing. Zo krijgt de celebrity in spe bewust een identiteit aangemeten die correspondeert de identiteit van potentiële fans uit een bepaalde subcultuur. Op die manier wordt de 'likeability' van de aanstaande celebrity verhoogt. Daarnaast worden 'photo-ops' en interviewmomenten gecreëerd die de bekendheid van de nieuwe celebrity moeten vergroten.³ Vanwege deze invloed van de celebrity-industrie kan worden gesteld dat celebrity in grote mate een maakbaar product is.

De sturing van de celebrity-industrie wordt door onderzoekers gezien als onderscheidend kenmerk van celebrity ten opzichte van roem, de voorloper van celebrity.⁴ Roem wordt, in tegenstelling tot celebrity, niet gezien als maakbaar. Deze status zou voortkomen uit een natuurlijk proces.⁵ Maar is dat wel het geval? In deze thesis wordt aangetoond dat bij het verkrijgen van roem een wijze van sturing aanwezig is die vergelijkbaar is met de sturing uitgeoefend door de celebrity-industrie. Er wordt specifiek gekeken naar de vroegmoderne heiligencultus, omdat de roem van heiligen in het bijzonder in verband wordt gebracht met een (boven)natuurlijk verloop. Celebrities en heiligen zijn met elkaar te vergelijken vanwege hun elitestatus. Het proces van onbekend persoon tot celebrity is daarom vergelijkbaar met het proces van onbekend gelovige tot heilige.

In de hier onderzochte casus probeert Michaël a S. Augustino (1621 – 1684) de bekendheid van zijn twee onbekende protegés Arnoldus a Sancto Carolo (1650 – 1672) en Maria a Sancta Teresia (1623 – 1677) te vergroten door biografieën over hen uit te brengen. Augustino fungeerde binnen de karmelietenorde als geestelijk leider van Carolo en Teresia. Na hun dood probeerde Augustino zijn protegés heilig te laten verklaren door middel van de publicatie van een aantal biografieën met hen als onderwerp en een gebedenboek.⁶ Het was voor Augustino noodzakelijk zijn publiek er van te overtuigen dat zijn protegés werkelijk

¹ Turner 2014, p. 4.

² Braudy 1997, p. 602.

³ Rojek 2012, p. 22.

⁴ Turner 2014, p. 4; Marshall 2006, p. 15; Braudy 1997, p. 600.

⁵ Deze claim wordt nader toegelicht in §2.2.

⁶ Over heiligverklaring Teresia: Deblaere 1961, p. 18. Over heiligverklaring Carolo: zie hoofdstuk 4.

heiligen waren, omdat een proces van heiligverklaring pas vijftig jaar na overleiden van de heilige in spe in gang kon worden gezet.⁷ De publicaties van Augustino over zijn heiligen bevatten om die reden sturingsmechanismen die de lezer sturen in het percipiëren van de 'heiligen' als zodanig. Deze sturingsmechanismen worden in kaart gebracht door gebruik te maken van concepten uit het onderzoek naar celebrity, toepasbaar gemaakt voor onderzoek naar vroegmoderne roem. De volgende onderzoeksvraag wordt beantwoord: welke sturingsmechanismen zet Michael a Sancto Augustino (1621 – 1684) in om zijn 'heiligen' Arnoldus a Sancto Carolo (1650 – 1672) en Maria a Sancta Teresia (1623 – 1677) als zodanig te promoten?

Voordat de onderzoeksvraag wordt beantwoord, wordt in hoofdstuk 2 een samenvatting gegeven van het onderzoek naar celebrity en wordt deze thesis binnen dit onderzoek ge-positioneerd. Tevens wordt de parallel celebrity – heilige nader toegelicht. De sturingsmechanismen werkzaam in Augustino's publicaties worden onderzocht door gebruik te maken van methoden uit het huidige onderzoek naar celebrity, toepasbaar gemaakt voor onderzoek naar vroegmoderne roem. Deze methode wordt verder uitgelegd en verantwoord in hoofdstuk 3. Het vierde hoofdstuk gaat in op de historische context en geeft antwoord op de vraag waarom Augustino zijn protegés heilig zou willen laten verklaren. Hoofdstuk 5 bevat een omschrijving van het corpus en worden keuzes met betrekking tot dit corpus verantwoord. In het zesde hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag door zes sturingsmechanismen te beschrijven met behulp van tekstcitaten. Hoofdstuk 7 laat de impact zien van Augustino's publicaties na zijn overlijden. Hoofdstuk 8 geeft uiteindelijk antwoord op de onderzoeksvraag.

Naar de relatie tussen Augustino, Carolo en Teresia wordt vanaf nu gerefereerd als de 'casus Augustino'.

⁷ Burke 1987, p. 50.

2. Theoretisch kader

Celebrities hebben in onze huidige westerse samenleving een dubieuze status. Aan de ene kant zijn er de 'consumenten van celebrity' voor wie de status van celebrity het hoogst haalbare is. Deze groep doet massaal mee aan programma's als *The Voice*, *So You Think You Can Dance* en *Holland's Got Talent* in de hoop ooit toe te treden tot de elitegroep BN'ers. Wanneer deze consumenten niet deelnemen aan dit soort 'instant-fame'-programma's, volgt zij de ontwikkelingen van de deelnemers op de voet en bespreekt deze met elkaar. Celebrity is voor hen een status die het natuurlijke resultaat is van een aangeboren talent of belangrijke prestatie. Volgens deze groep beschikken alle celebrities over talent, opvallend vaak voor zingen, acteren of presenteren.

Aan de andere kant zijn er de celebrity-critici, de groep die celebrity niet beschouwt als het resultaat van een natuurlijk proces maar als het product van de celebrity-industrie, in het dagelijks taalgebruik vaak 'de media' genoemd. Deze industrie bestaat uit het geheel van individuen en organisaties dat de media beheert en controleert, zoals impresario's, nieuwsbladredacties, radio- en televisieomroepen. Voor deze industrie is celebrity een commoditeit, een abstracte vorm van kapitaal, namelijk aandacht.⁸ In onze huidige maatschappij van informatie over-kill is het immers niet de vraag óf mensen informatie tot zich nemen, maar wélke informatie zij tot zich willen nemen.⁹ De celebrity wordt vanwege zijn vermogen tot het trekken van aandacht ingezet om bepaalde zaken of gebeurtenissen te laten opvallen bij het publiek. Zo worden celebrities regelmatig gevraagd ambassadeur te zijn van een goed doel of worden zij betaald om op een bepaald evenement aanwezig te zijn. De celebrity-industrie opereert voornamelijk achter de schermen. Immers, hoe minder het publiek door heeft dat celebrities functioneren als instrument van de celebrity-industrie, hoe meer geld het deze industrie oplevert. Celebrity-critici zijn zich bewust van de sturingsmechanismen van de celebrity-industrie en zien celebrity vanwege die mechanismen als een oppervlakkig verschijnsel, vaak aangeduid met 'nep' of 'fake'. Een uitspraak van Leo Braudy is hier interessant: 'The history of fame is also the history of the shifting definition of achievement in a social world'.¹⁰ Gezien de tegenstelling tussen de consumenten van celebrity en de celebrity-critici kan gesteld worden dat onze cultuur zich momenteel in deze shift bevindt.

2.1 Celebrity als onderzoeksobject

Daniël Boorstin, celebrity-criticus, publiceert in 1961 'From Hero to Celebrity: The Human Pseudo Event', een van de belangrijkste artikelen binnen het onderzoeksveld van celebrity. Met

⁸ Van Krieken 2012, p. 54.

⁹ Van Krieken 2012, p. 61.

¹⁰ Braudy 1997, p. 10.

dit artikel is Boorstin de eerste die claimt dat celebrity een andere soort bekendheid is dan heldendom. Celebrity is voor hem een minderwaardige vorm van bekendheid, omdat het een door de media gefabriceerd product is. De celebrity is bekend vanwege zijn bekendheid. De held is daarentegen wel een gerechtvaardigde vorm van bekendheid, omdat deze een belangrijke prestatie heeft geleverd.¹¹ Waar de bekendheid van de held tot stand komt op natuurlijke wijze, dat wil zeggen zonder inmenging van de media, is de celebrity bekend vanwege de media. Het verrichten van een belangrijke prestatie of beschikken over enig talent is voor het verkrijgen van de celebritystatus dan ook niet van belang. Boorstin veroordeelt celebrity en stelt dat deze 'human pseudo-events' de berichtgeving over belangrijke gebeurtenissen in de weg staan.¹² De held is volgens hem uitgestorven, de huidige cultuur bestaat alleen nog uit celebrities.¹³

Vanuit Boorstins veroordeling van celebrity heeft het onderzoek naar dit fenomeen zich in korte tijd ontwikkeld tot een levendig en actueel veld. Niet elke onderzoeker ziet het ontstaan van celebrity als een kwalijke ontwikkeling. En lang niet elke onderzoeker acht het waarderen van deze ontwikkeling, negatief of positief, gepast. Eerder wordt getracht tot een objectieve beschrijving van celebrity te komen. Dat blijkt nog niet zo gemakkelijk, gezien het grote aantal definities dat het onderzoek rijk is. De gewoonte van de populaire cultuur om naast 'celebrity' ook de termen 'beroemdheid', 'idool', en 'ster' te gebruiken, maakt definiëren er niet eenvoudiger op. Toch zijn er drie algemeen gedeelde opvattingen met betrekking tot celebrity te onderscheiden.

Als eerste bestaat er de opvatting dat celebrity een product is gefabriceerd door de celebrity-industrie.¹⁴ De tweede opvatting is een logisch gevolg van de eerste: vóór het bestaan van de celebrity industrie was er een andere vorm van bekendheid die veelal wordt aangeduid met 'roem'. Celebrity wordt gezien als de moderne vorm van roem en krijgt ook wel de naam 'modern fame' of 'moderne roem'.¹⁵ Zo gesteld hangt het onderscheid tussen roem en celebrity af van de aanwezigheid van de celebrity industrie. Maar daar ligt de moeilijkheid, want er is geen consensus over het precieze ontstaan van celebrity en de celebrity-industrie. Periodeafbakening is in de geschiedkunde altijd problematisch, zo ook in het onderzoek naar celebrity. De opkomst van de celebrity-industrie wordt gekoppeld aan historische ontwikkelingen als de groeiende beschikbaarheid van nieuwe soorten media, het ontstaan van onze democratie en de consumptiemaatschappij.¹⁶ Deze ontwikkelingen zijn langdurig, van enkele decennia tot enkele eeuwen, vandaar dat de eerste verschijning van celebrity ergens ligt

¹¹ Marshall 2006: Boorstin 1961, p. 79.

¹² Marshall 2006: Boorstin 1961, p. 84.

¹³ Marshall 2006: Boorstin 1961, p. 73.

¹⁴ Turner 2014, p. 4; Marshall 2006, p. 15; Braudy 1997, p. 600.

¹⁵ Braudy 1997, p. 9.

¹⁶ Van Krieken 2012, p. 8.

tussen het ontstaan van de publieke ruimte ten tijde van de middeleeuwse hofcultuur en de Industriële Revolutie.¹⁷ Waar roem dus precies overgaat in celebrity is niet aan te wijzen.

Nu is een precies aanwijspunt van de overgang van roem naar celebrity niet noodzakelijk om deze fenomenen te bestuderen. Het onderscheid tussen roem en celebrity heeft echter tot gevolg dat er op verschillende manieren onderzoek wordt gedaan naar deze fenomenen. De derde algemene opvatting stelt dat celebrity, als product van de celebrity-industrie, maakbaar is, terwijl roem meestal wordt gezien als de uitkomst van een natuurlijk proces. Roem vereist het bezitten van een talent of verrichten van een belangrijke prestatie. Celebrity vereist geen prestatie, enkel de inmenging van de celebrity-industrie.¹⁸ Dit idee is vergelijkbaar met Boorstins claim over de tegenstelling tussen de celebrity en de held.

Onderzoekers worden zich in toenemende mate bewust van de maakbaarheid van celebrity en de daaraan gerelateerde sturende werking van de celebrity-industrie. Het uit zich in verschillende onderzoeken. Zo benaderen Van de Rijt et al moderne roem op een systematische manier door te stellen dat deze functioneert als ‘an open system in which people continually move in and out of celebrity status’.¹⁹ Aan deze claim ligt het idee ten grondslag dat roem kan worden vergaard en behouden door bepaalde mechanismen in werking te stellen en aan bepaalde voorwaarden te voldoen. Zo is het voor een beginnend celebrity belangrijk om continu in het nieuws te komen, maar kan een gevestigde celebrity gemakkelijker een bepaalde periode teren op in het verleden behaalde successen zonder bekendheid te verliezen.²⁰ Ook bestaat er een groep onderzoekers die huiverig is voor de macht van deze industrie en hun ‘smiling professionals’. David Marshall waarschuwt in *Celebrity and Power* voor politici die succesvolle strategieën van de celebrity-industrie overnemen met het doel om kiezers voor zich te winnen²¹. Chris Rojek gaat nog een stap verder: ‘The more we put into worshipping celebrity, the less space we have for developing as an independent person. [...] Only outwardly is celebrity culture about selling things. At the heart of the matter is a battle for the mind’.²²

2.2 Sturingsmechanismen in roem

De claims van Marshall en Rojek resulteren in groeiende belangstelling in de sturingsmechanismen van de celebrity-industrie. Turner roept zelfs letterlijk op tot meer onderzoek naar deze mechanismen.²³ De bewustwording dat celebrity een maakbaar product is groeit, en daarmee lijkt ook de tegenstelling tussen het ‘natuurlijke, oude’ roem en het

¹⁷ Turner 2014, p. 36, 121.

¹⁸ Braudy 1997, p. 602.

¹⁹ Van de Rijt et al 2013, p. 266.

²⁰ Van de Rijt et al 2013, p. 268.

²¹ Marshall 1997, p. 240.

²² Rojek 2012, p. 184 – 185.

²³ Turner 2014, p. 4.

‘maakbare, nieuwe’ celebrity toe te nemen. Dit onderscheid leidt ertoe dat sturingsmechanismen worden gezien als een onderscheidend aspect van celebrity ten opzichte van roem. Roem wordt daardoor meestal niet in verband gebracht met sturingsmechanismen.

Sturingsmechanismen afdoen als puur modern verschijnsel is echter een misvatting. Een historisch georiënteerde onderzoeker als Leo Braudy laat zien dat sturing niet louter een karakteristiek aspect is van celebrity. Zo was een beroemd historisch figuur als Alexander de Grote zich er waarschijnlijk terdege van bewust hoe hij zijn bekendheid kon laten toenemen. Hij vernoemde meerdere steden naar zichzelf door deze de naam Alexandrië te geven en liet zijn beeltenis op de officiële betaalmunt zetten.²⁴ Op die manier zorgde Alexander er voor dat hij prominent in het leven van zijn onderdanen aanwezig was, tijdens zijn leven en na zijn dood. In de roem van voor de celebrity-industrie kunnen dus wel degelijk sturingsmechanismen worden aangewezen.

De reden dat roem in het huidige onderzoek meestal niet in verband wordt gebracht met sturingsmechanismen, heeft te maken met het zogenaamde Matthew-effect: ‘being well-known can generate greater well-knownness’.²⁵ De bekendheid van historische figuren verwordt door processen als canonisatie tot natuurlijk gepercipieerde roem. Dit effect wordt door de jaren heen sterker, doordat deze figuren gaan functioneren als pijlers waar onze geschiedenis omheen wordt gecentreerd. We zijn zo gewend aan de roem van sommige figuren, dat we ons niet meer afvragen of die roem terecht is of hoe deze tot stand is gekomen. Het is dus mogelijk dat beroemde historische figuren door het inzetten van bepaalde mechanismen hun beroemdheid hebben verkregen, zoals Braudy aantoont bij Alexander de Grote. Wij zijn ons alleen niet (meer) bewust van die mechanismen, omdat het simpelweg te lang geleden is. Daarom wordt roem vaak gepercipieerd als een gegeven.

In deze thesis worden sturingsmechanismen niet gezien als een onderscheidend kenmerk van celebrity, maar als een aspect dat zowel bij celebrity als bij roem is aan te wijzen. De definitie van Arnoud Visser biedt hier uitkomst. Hij definieert roem als een ‘wijdverspreide, publieke bekendheid die het directe sociale netwerk overstijgt’ en celebrity als ‘het zusje van roem, waarbij de nadruk ligt op de persoonlijkheid “achter” de façade van de beroemdheid’.²⁶ Belangrijk aan deze definitie is de idee dat de aanwezigheid van een celebrity-industrie en het verrichten van een prestatie niet van belang zijn. Enkel de mate waarin een persoon bekend is, doet ertoe. Deze definitie geeft de mogelijkheid om in het vermeende natuurlijke verloop van de roem van vóór de celebrity-industrie op zoek te gaan naar sturingsmechanismen, zoals de roem van heiligen.

²⁴ Braudy 1997, p. 29 – 51.

²⁵ Van Krieken 2012, p. 55.

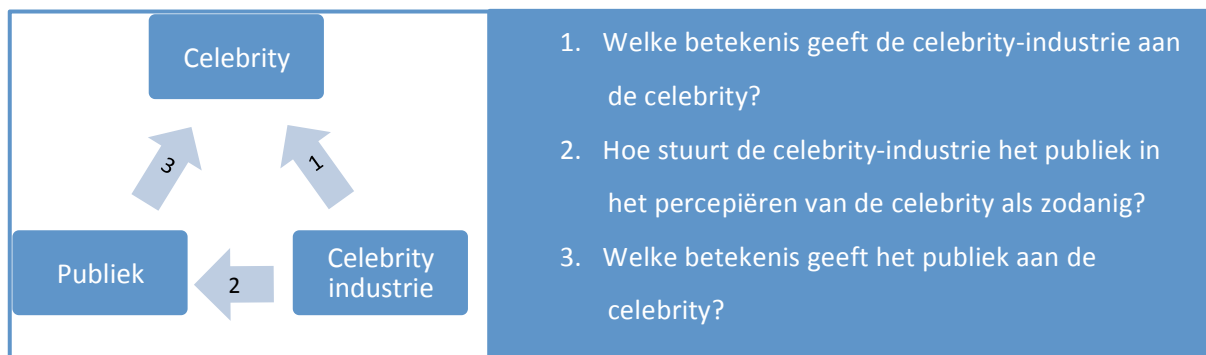
²⁶ Visser 2013, p. 6.

2.3 Heiligen als celebrities

De roem van katholieke heiligen is bij uitstek het soort roem dat in verband wordt gebracht met een (boven)natuurlijk verloop. Heiligen waren immers door God aangewezen en dienden als voorbeeld voor de rest van de katholieke populatie.²⁷ De casus Augustino laat zien dat in de vroegmoderne heiligencultuur mechanismen kunnen worden aangewezen die de perceptie van het publiek beïnvloeden.

In de huidige celebrity cultuur ontstaat de betekenis van celebrity door de wisselwerking tussen de celebrity, celebrity-industrie en het publiek. Tussen deze drie elementen zijn relaties aanwezig in welke sturingsmechanismen aanwezig zijn, zoals te zien in figuur 1.

Figuur 1. Totstandkoming betekenis celebrity

De huidige celebrity cultuur vertoont parallellen met de vroegmoderne heiligencultus. Het proces van anoniem individu tot celebrity is vergelijkbaar met de canonisatie van anoniem gelovige tot heilige. Celebrities en heiligen behoren beide tot een elitegroep binnen hun cultuur en genieten daardoor beide een mate van bekendheid die hun directe sociale kring overstijgt. Celebrities hebben een voorbeeldfunctie, althans voor een groot deel van de bevolking, vanwege hun al dan niet aanwezige talenten. Heiligen hebben eveneens een voorbeeldfunctie, doordat zij door God gezegend zijn met bepaalde gaven en fungeren als intermediair tussen God en gelovige.²⁸

De wording tot celebrity en heilige komt op een belangrijk punt overeen: bij beide moet hun publiek overtuigd worden van hun authenticiteit en daaraan gerelateerde elitestatus. Het publiek van Carolo en Teresia bestaat uit twee groepen: de 'gewone' gelovige en afgevaardigden van de Katholieke Kerk die het canonisatieproces leiden. Deze laatste groep onderzoekt of de voorgedragen heiligen inderdaad heilig zijn. Dit proces is door de jaren heen gestandaardiseerd. Zo voerde in de 11^e eeuw paus Urbanus II (ca 1035 of 1042 – 1099) de regel in dat bij uitvoering van een mirakel door de heilige in spe er getuigen aanwezig moesten zijn. Naar voorbeeld van

²⁷ Cunningham 2005, p. 53.

²⁸ Cunningham 2005, p. 53.

de rechterlijke macht stelde Paus Gregorius IX het gebruik van het proces en de zogenaamde 'advocaat van de duivel' in.²⁹

Door het proces van heiligverklaring te standaardiseren, is de macht van het erkennen van de heilige uiteindelijk geheel bij de Paus komen te liggen.³⁰ In die zin is de Paus te vergelijken met de celebrity-industrie. Wanneer de Paus de heilige als zodanig erkent, zal de gewone gelovige zijn uitspraak volgen. Hoewel de macht van erkenning uiteindelijk bij de Paus ligt, is het eveneens belangrijk om de gewone gelovige mee te krijgen in de acceptatie. Ten tijde van Teresa en Carolo gold de regel dat een heilige minstens vijftig jaar overleden moest zijn, voordat de procedure tot heilige kon worden gestart.³¹ Het was daarom belangrijk dat er mensen waren die deze procedure vijftig jaar in gang konden en wilden zetten.

Een actueel voorbeeld van de macht van de paus blijkt uit de heiligverklaringen van de overleden pausen Johannes XXIII (1881 – 1963) en Johannes Paulus II (1920 – 2005). Beiden hebben, zoals de huidige canonisatieregels eigenlijk voorschrijven, geen twee wonderen verricht. Daar komt bij dat Johannes Paulus II bij lange na nog geen vijftig jaar is overleden. Zijn canonisatie is zelfs de snelste in de geschiedenis. Er wordt dan ook gespeculeerd dat deze gebeurtenis ook een politieke reden kent. Zoals Augustino misschien ook een dieperliggende reden had om Carolo en Teresa als heilig te presenteren.

Augustino is te vergelijken met celebrity-industrie. Deze industrie probeert het publiek te overtuigen van de authenticiteit van de celebrity door verschillende pr-momenten in te zetten, zoals 'photo-ops' en 'press releases'.³² Op deze manier wordt gepoogd de celebrity deel te laten worden van de culturele identiteit van het publiek.³³ Van Augustino kan ook worden gezegd dat hij zijn publiek probeert te overtuigen van de heiligheid van Teresa en Carolo door sturingsmechanismen in te zetten. Natuurlijk maakt hij geen gebruik van bovengenoemde moderne technieken. Wel is het mogelijk om het idee van die moderne technieken als inspiratie te gebruiken om de sturingsmechanismen bloot te leggen die Augustino inzet, zie hiervoor hoofdstuk 3.

De betekenis van de 'heiligen' Teresa en Carolo komt volgens deze vergelijking op dezelfde manier tot stand als in het model van de celebrity, zie figuur 2.

²⁹ Burke 1987, p. 48.

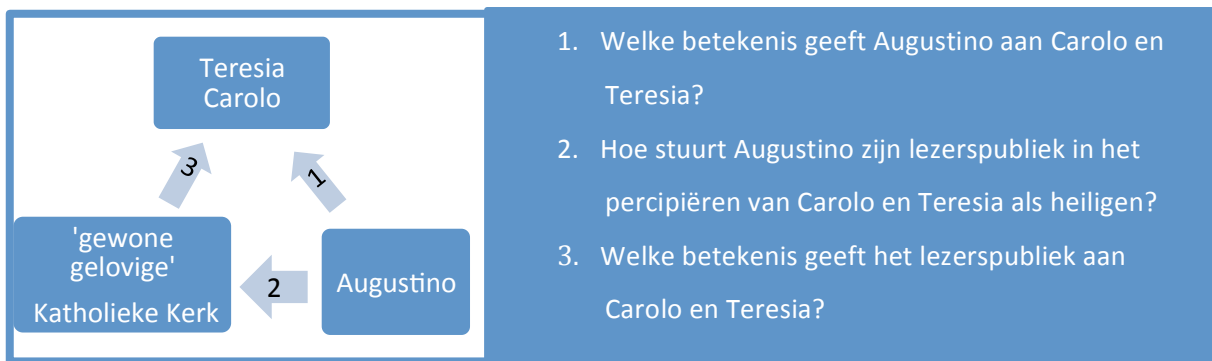
³⁰ Cunningham 2005, p. 37.

³¹ Burke 1987, p. 50.

³² Rojek 2012, p. 22.

³³ Turner 2014, p. 113 - 114.

Figuur 2 Totstandkoming betekenis Carolo & Teresia

Het antwoord op vraag 1 in figuur 2 zal blijken uit de beschrijving van de levens van Augustino, Carolo en Teresia in hoofdstuk 4. Vraag 2 is inwisselbaar voor de hoofdvraag ‘welke mechanismen zet Augustino in om zijn ‘heiligen’ Teresia en Carolo als zodanig te promoten?’ en wordt beantwoord in hoofdstuk 6. Voor het beantwoorden van deze vraag wordt gebruik gemaakt van theorieën afkomstig uit het moderne celebrity onderzoek. Deze theorieën worden behandeld in hoofdstuk 3 ‘Methode’. Het antwoord op vraag 4 wordt, voor zover mogelijk, gegeven in hoofdstuk 7.

Een directe vergelijking waarin de celebrity cultuur en heiligencultus één op één overeenkomen is vanwege de historische horizon niet mogelijk. Daar zijn tal van redenen voor aan te dragen, zoals de afwezigheid van celebrity cultuur en bijbehorende media in de 17e eeuw. Celebrities zijn bij leven beroemd en hebben een seculiere connotatie. Heiligen zijn beroemd na hun dood en hebben een religieuze connotatie. Toch levert het model van celebrity, celebrity-industrie en publiek nieuwe inzichten op wat betreft de aanwezigheid van sturingsmechanismen in de vroegmoderne roemcultuur, zoals hoofdstuk zes zal aantonen.

3. Methode

In de publicaties van Augustino zijn sturingsmechanismen te vinden die de lezer sturen in het percipiëren van Carolo en Teresia als heiligen. Het concept 'sturingsmechanisme' speelt een centrale rol in deze thesis. Dit concept maakt inzichtelijk op welke manier de perceptie van het publiek wordt beïnvloed. Overigens moet 'sturingsmechanisme' niet worden verward met het concept 'strategie', omdat de laatste impliceert dat de beoefenaar het mechanisme met opzet in werking stelt. 'Sturingsmechanisme' is neutraal wat betreft de intentie van degene die het mechanisme inzet. Daarom is dit concept inzetbaar in de casus Augustino, omdat het vanwege de historische horizon niet mogelijk is om te stellen welk mechanisme Augustino bewust heeft ingezet.

Om de sturingsmechanismen helder in kaart te brengen, worden de inhoud en opbouw van de werken met elkaar vergeleken. Daarnaast wordt ook gebruik gemaakt mechanismen die in het moderne onderzoek naar celebrity worden toegepast. Deze inzichten kunnen vanwege de historische horizon niet één-op-één worden ingezet in de casus Augustino. Daarom worden deze moderne inzichten als inspiratie gebruikt, zodat er ruimte is om de teksten als het ware 'zelf' te laten spreken.

Functies die afkomstig zijn uit de celebrity-industrie kunnen worden ingezet ter verduidelijking van Augustino's rol als promotor van Carolo en Teresia. Hier is gekozen voor de taken van scout, manager en publicist, omdat deze drie functies het duidelijkst van elkaar zijn te onderscheiden. Er had ook gekozen kunnen worden voor de impresario of agent, maar die functies zijn vaak een combinatie van scout, manager of publicist en daarom minder bruikbaar. Nu is het geenszins de bedoeling om de rol van Augustino precies in die drie moderne functies in te delen. De afstand tussen de moderne celebrity-industrie en de vroegmoderne heiligencultus is daarvoor te groot. In de analyse worden deze functies enkel ingezet als richtlijn, zodat het beeld dat Augustino van zijn eigen functioneren geeft overzichtelijk kan worden geduid.

Scouting gaat simpelweg om het ontdekken en herkennen van talent.³⁴ De rol van manager komt neer op het begeleiden en promoten van de celebrity tijdens zijn of haar carrière. In de celebrity-industrie komt die functie neer op het afsluiten en nakijken van contracten tot het fungeren als klankbord voor de celebrity.³⁵ Contracten en dergelijke rompslomp is niet van toepassing op de casus Augustino, maar het herkennen van een ware religieuze en begeleiden van zijn of haar spirituele ontwikkeling daarentegen wel. In de analyse wordt bekeken of en, zo ja, hoe Augustino zich profileert als scout en manager.

³⁴ Turner, Bonner & Marshall 2006, p. 774.

³⁵ Turner, Bonner & Marshall 2006, p. 778.

Een publicist houdt zich bezig met het genereren van zoveel mogelijk media-aandacht voor het product van het talent, zoals film of boek, en voor het talent als persoon.³⁶ In de zeventiende eeuw was er van 'de media' echter geen sprake. Welk kan worden bekeken hoe Augustino de publicaties van Teresia en Carolo wilden promoten en hun lezerspubliek probeerde te vergroten. Er wordt gekeken naar inhoudelijke en uiterlijke kenmerken, zoals verschillen in volume, schikking van de diverse onderdelen en tekstuele strategieën ingezet om Carolo en Teresia op een bepaalde manier te presenteren.

Zo'n tekstuele strategie of mechanisme is het 'satellite-effect'. Bij dit mechanisme wordt een nieuwe artiest in lijn geplaatst met een grote, bekende artiest. Volgens Lang & Lang 1988 zijn de gevolgen van het satellite-effect op de lange termijn gunstig: 'the association adds to the artist's credentials; to the master's it adds even more, since influence is demonstrated through one's artistic progeny. Indirectly, some unknown or less well-known followers gain visibility from the association.'³⁷ Deze strategie is ook te zien bij het 'in de markt zetten' van heiligen. Peter Burke merkt in zijn artikel 'How to be a Counter-Reformation saint' enigszins ironisch op dat zogenaamde nieuwe heiligen vaak worden gemodelleerd naar het voorbeeld van oudere prototypes.³⁸ De vraag is dan of de identiteit van Carolo en Teresia ook te relateren is aan een beroemde heilige.

Een ander belangrijk mechanisme is de idee van de 'para-sociale relatie', de relatie tussen de celebrity en het publiek. Volgens Rojek is dit een vreemde relatie, een 'intimacy between strangers'.³⁹ Het publiek heeft het gevoel de celebrity persoonlijk te kennen, terwijl er eigenlijk sprake is van een 'second order intimacy – relations of intimacy constructed through the mass media rather than direct experience and face-to-face meetings'.⁴⁰ De celebrity kent op zijn beurt zijn publiek vaak niet persoonlijk en vormt daardoor eerder een gezichtsloze massa. In de celebrity cultuur hangt de intensiteit van de para-sociale relatie sterk samen met de toename van visuele media in combinatie met de verhoogde toegankelijkheid van die media. Magazines, websites, televisie, reclame: tegenwoordig krijgt het publiek de hele dag door (gewild en ongewild) informatie te verwerken van en over celebrities. Volgens Rojek is para-sociale interactie een belangrijk aspect in de zoektocht van het publiek naar erkenning en het 'behoren tot'-gevoel, dat verband houdt met de term 'cultural identity'.⁴¹ Het publiek construeert een deel van zijn of haar identiteit door zich te spiegelen aan of af te zetten tegen celebrities. In het geval van de casus Augustino wordt gekeken hoe Augustino het publiek probeert te sturen in hun relatie met Carolo en Teresia. In hoeverre probeert hij deze twee

³⁶ Turner, Bonner, & Marshall 2006, p. 786.

³⁷ Lang & Lang 1988, p. 95 – 96.

³⁸ Burke 1987, p. 57.

³⁹ Rojek 2012, p. 124.

⁴⁰ Rojek 2001, p. 52 in Turner 2014, p. 104.

⁴¹ Rojek 2001, p. 52 in Turner 2014, p. 104.

'heiligen' deel te laten worden van de identiteit van het publiek? Effectief komt het er op neer dat wordt bekeken waar Augustino welk publiek direct en indirect aanspreekt en wat dat voor effect heeft op het sturen van de betekenis van Teresia en Carolo als heiligen.

Uit 'The making of Maria Petyt' blijkt dat het werk van Teresia laat zien dat deze rollen stuk voor stuk zijn toe te schrijven aan Augustino.⁴² In dit onderzoek zijn echter alleen de titelpagina, inleiding en opdracht van het eerste deel onderzocht, een corpus dat niet voldoende representatief is voor heel Teresia's biografie. Of Augustino bij Carolo op dezelfde manier te werk gaat als bij Teresia, is echter nog niet onderzocht. In dit geval zijn de verschillen tussen het werk van Teresia en de diverse edities van de werken van Carolo ook interessant, omdat die verschillen laten zien of Augustino zijn strategie heeft aangepast.

⁴² De Wit 2013, p. 10 - 11.

4. Augustino, Teresia en Carolo

Michaël a Sancto Augustino, Maria a Sancto Teresia en Arnoldus a Sancto Carolo waren allen lid van de orde der Karmelieten. Kenmerkend aan deze katholieke orde is het streven naar eenwording met God door middel van gebed en meditatie. Wanneer die eenwording is bereikt, een mentaal proces dat de gehele levensduur kan beslaan, is de gelovige 'volmaakt'. Augustino, Teresia en Carolo behoren tot de ongeschoeide Karmelieten, het deel dat zich afscheidde van de geschoeide Karmelieten onder leiding van de heilige Teresia van Avila (1515 – 1582).⁴³ De ongeschoeide Karmelieten, ook wel de Teresiaanse Karmel genoemd, onderscheiden zich door kortere stiltetijden en meer aandacht voor het gemeenschappelijke leven in de kloosters.⁴⁴ Deze afscheiding vond plaats in 1593 in Spanje en verspreidde zich gedurende een aantal decennia richting de Nederlanden.⁴⁵

In 1585 vestigden de Kapucijnen zich in Antwerpen en richtten zich door middel van prediking, zieken- en armenzorg tot de gewone mensen. Zij verboden het lezen van mystieke werken, zoals van Ruusbroec en Avila, uit angst voor ketterij. Het kwam tot een conflict, waarbij de mystiek door de Kapucijnen in verband werd gebracht met atheïsme. De rust keerde terug toen het stoffelijk overschot van mysticus Jan van Ruusbroec (1293 – 1382) in Groenland werd opgegraven en ter heiligverklaring naar de Nederlanden werd verscheept.⁴⁶ De positie van de mystiek bleef daarna echter gecompliceerd.

In de nadagen van dit conflict bekleedde Michaël a Sancto Augustino, geboren Jan van Ballaer, verschillende belangrijke functies binnen de karmelietenorde. Zo was hij tweemaal prior van Mechelen, eenmaal prior van Brussel en is hij zelfs enkele tijd commissaris-generaal van de gehele Nederduitse orde geweest.⁴⁷ Augustino was een grote bevorderaar van de Teresiaanse Karmel in de Nederlanden. Stephanus Axters, lid van de Ordo Praedicatorum en auteur van *Geschiedenis van de vroomheid in de Nederlanden*, beschrijft Augustino als een ervaren zielenleider die zich tot doel had gesteld het begeleiden van de ziel naar volmaaktheid, ook wel 'zielzorg' genoemd, voor velen beschikbaar te stellen.⁴⁸ Daartoe schreef hij enkele gidsen, zoals *Inleydinghe tot het landt van Carmelus, ende beproevinghe van syne vruchten, ofte inleydinghe tot een waerachtigh Carmelietsch, ofte innigh leven*, gedrukt in Brussel 1659.⁴⁹

Van Augustino is bekend dat hij in ieder geval twee gelovigen heeft begeleid in het bereiken van de volmaaktheid: Arnoldus a Sancto Carolo en Maria a Sancta Teresia. Van deze twee protegés is Teresia, geboren Maria Petyt, meeste bekende. Zij behoorde tot de

⁴³ Neuberg 1998, p. 268.

⁴⁴ Neuberg 1998, p. 271.

⁴⁵ *De Teresiaanse Karmel* 1964, p. 14.

⁴⁶ Porteman & Smits-Veldt 2009, p. 479 – 481.

⁴⁷ Deblaere 1961, p. 20.

⁴⁸ Axters 1960, p. 201.

⁴⁹ Axters 1960, p. 200.

begijnengemeenschap en leefde daarom niet in het klooster. Begijnen waren vrouwen die, door hun maagdelijke staat, binnen de katholieke kerk veel aanzien genoten. Zij leefden als bruid van Christus en waren door boetedoening evenwaardig aan het martelaarschap.⁵⁰ Omdat Augustino niet altijd in Gent was, waar Teresia het grootste deel van haar leven in het begijnhof doorbracht, begeleidde hij haar per brief. Augustino spoorde Teresia aan haar gedachten en visioenen op te schrijven.⁵¹ Dit was geen ongewone gang van zaken, begijnen hielden er de traditie op na hun geestelijke ontwikkelingen in ieder geval voor zichzelf op schrift bij te houden, zo ook Teresia.⁵² Augustino was onder de indruk van de mate waarin zij zich kon overgeven aan het gebed en was zeer gecharmeerd van haar literaire schrijfstijl, die ongewoon was voor een eenvoudige begijn. De inhoud valt op vanwege de ‘mariale mystiek’, de geestelijke ontmoetingen tussen Teresia en Jezus zijn niet zelden erotisch getint. Na Teresia’s dood heeft Augustino haar persoonlijke schriftje ingedeeld in hoofdstukken en samen met hun briefwisseling gebundeld in een boekwerk bestaande uit vier delen genaamd *Het leven van de weerdighe moeder Maria Sta Theresia (alias) Petyt* (1683). Deze biografie is ook in het Latijn verschenen, waarschijnlijk met de bedoeling om deze te laten dienen als document bij een eventueel proces ter heiligverklaring.⁵³

In hoeverre de autobiografie van Teresia daadwerkelijk is gelezen, is nooit gereconstrueerd. Wetenschappelijke belangstelling voor haar biografie ontstaat pas in de tweede helft van de twintigste eeuw. Albert Deblaere bracht het werk in 1961 voor het eerst weer onder de aandacht met een analyse van Teresia’s geestelijke ontwikkelingen. Hierbij heeft hij bijzondere aandacht voor de mariale bruidsmystiek. Zo’n tien jaar later verscheen een geannoteerde versie van de hand van J. R. A. Merlier. Interessant is dat zowel Deblaere als Merlier stellen dat Augustino fungeerde als een soort promotor van Teresia, maar hier beiden geen verdere argumenten voor geven. Later wordt de biografie kort genoemd in *Met en zonder lauwerkrans* (1997) en *Een nieuw vaderland voor de muzen* (2009), maar echt vernieuwend onderzoek naar het document is sinds Merliers editie niet meer verricht.

Augustino’s protegé Arnoldus a Sancto Carolo, geboren Hansenius Carolo, leefde slechts twee jaar en vier maanden als monnik in het karmelietenklooster te Brugge.⁵⁴ In deze periode begon hij zelf te schrijven aan zijn levensverhaal, maar kon dit project vanwege zijn vroegtijdig overlijden niet voltooien. Hoewel Carolo maar korte tijd in het klooster leefde, achtte Augustino het noodzakelijk zijn levensverhaal te voltooien. Augustino is volledig overtuigd van Carolo’s volmaaktheid en wil dit delen met de rest van zijn orde, zodat zij van Carolo kunnen leren: ‘op

⁵⁰ Schenkeveld-Van der Dussen 1997, p. 14.

⁵¹ Porteman & Smits-Veldt 2009, p. 822.

⁵² Schenkeveld-Van der Dussen 1997, p. 14.

⁵³ Deblaere 1961, p. 18. De Latijnse vertaling is te vinden in het archief van het Collegio S. Alberto onder het nummer Post III 118.

⁵⁴ C1b.vo, p. 1.

dat de gene die in dese Orden comen het licht souden sien, ende opdat hy door de stralen van sijne deughden soude lichten aen alle die in't huys in d'Orden vanden grooten Vader Elias sijn.⁵⁵ In 1677, zo'n tien jaar voor Teresia's autobiografie, publiceerde Augustino deze biografie met de titel *De Spieghel der religieuse volmaecktheydt*. Dit werk betreft een beschrijving van Carolo's leven, zijn deugden en zijn lijden voor het geloof. Augustino geeft de lezer in het voorwoord mee dat het werk bedoeld is als voorbeeld voor de leden van de orde der karmelieten, want 'voorwaer in sijn [Carolo's] leven, als in eenen speighel kan men sien alle soorten van volmaeckte deughden, die in een waerachtigh Religieus versocht worden'.⁵⁶ Datzelfde jaar brengt Augustino ook het *Kort-begryp* uit, een samenvatting van *De Spieghel*, en publiceert hij *Het Gheestelijck cabinet*, een gedrukte versie van Carolo's handgeschreven, eigen gebeden.⁵⁷ Dit laatste boekje profileert Augustino als een stappenplan tot volmaaktheid, vanwege het gegeven dat Carolo deze gebeden heeft gebruikt om zelf de volmaaktheid te bereiken: 'op dat aen een ieghelijck kenbaer soude worden, door wat gheestelijck voetsel van devote oeffeninghen, desen Godtsalighen Fr. Arnoldus is versterckt gheweest, (...), om de loop-bane der volmaecktheydt soo spoedelijck te overloopen'.⁵⁸

Binnen de wetenschap is Carolo niet bekend, hoewel Augustino meer publicaties over hem heeft uitgebracht dan over Teresia. Er is dan ook geen secundaire literatuur aanwezig die bewijst dat Augustino Carolo heilig probeerde te laten verklaren. Wel kan worden aangetoond dat Carolo in de biografie wordt geprofileerd als heilige. In het voorwoord van de biografie verklaart Augustino: 'Frater Arnoldus a S. Carolo (...) den welcken inden geur van Heyligheydt heeft gheleeft'.⁵⁹ Op die manier brengt Augustino in de gehele biografie de persoon Carolo in verband met woorden als 'heilig', 'salig' en 'volmaeckt'. Deze uitspraken vormen samen met de uitgave van de biografie en het gebedenboek aanleiding om te stellen dat Augustino in ieder geval wilde dat Carolo bekend raakte bij het gelovige publiek als heilige. Daarop voortbordurend is het mogelijk dat Augustino Carolo, net als Teresia, uiteindelijk probeerde heilig te laten verklaren.

⁵⁵ C2.vo., p. 6.

⁵⁶ C2.vo, p. 8.

⁵⁷ Het is niet bekend of het *Kort-begryp* en *Het Gheestelijck cabinet* in 1677 eerder, tegelijkertijd of later zijn uitgebracht dan *De Spieghel*.

⁵⁸ C1b.vo, p. 2 – 3.

⁵⁹ C1a.vo, p. 1.

5. Corpus

De verschillende werken over en van Carolo en Teresia zijn te vinden in de bibliotheken van Universiteit Utrecht en Universiteit Gent. Vanwege de deelname van de Universiteit Gent aan het Google Library Project zijn de werken uit deze collectie gedigitaliseerd en vrij beschikbaar via Google Books. Het corpus van de casus Augustino bestaat uit deze gedigitaliseerde werken.

5.1 Arnoldus a Sancto Carolo

De werken van Carolo's hand of met Carolo als onderwerp zijn hieronder in chronologische volgorde in tabel 1 weergegeven.

Tabel 1. Corpus Arnoldus a Sancto Carolo (1650 – 1672)

Code	Uitgave	Titel	Drukker	Bibliotheek
C1a	1677	<i>Een kort begryp van 't leven ende deughden vanden dienaer Godts fr. Arnoldus a S. Carolo Vande Orden van Onse L. Vrouwe des Berghs Carmeli, Vande Nederduytsche Provincie. Door den Eerw. P. Michael a. S. Augustino Exprovinciael der selve Orde ende Provincie. Ghetrocken uyt een breeder Tractaet, door den selven, van dat Leven ende Deughden, ghemaect, met titel Spieghel der Religieuse Volmaecktheydt.</i>	Ghendt: by de weduwe van Maximiliaen Graet 1677 -)	UB Gent BIB.G.001198
C1b	1677	<i>Gheestelijck cabinet van godtvruchtighe oeffeningen en krachtighe verweckselen tot een deughdelijck christelijck en volmaectt leven. Geschreven en uyt gewerckt door den dienaer Godts F. Arnoldus a S. Carolo. Religieus van d'Orden onser L. Vrouwe des Berghs Carmeli inde Nederduytsche Provincie. Uyt zijn geschreven hantboeckxen ghetrocken, verbetert ende in orde gestelt, beneffens een kort begriyp van sijn leven uyt-ghegeven tot gheestelijck voedsel ende verwecksel van alle Godt-soeckende zielen. Door den Eerw. Michael a S. Augustino Exprovinciael vande selve Orde.</i>	Ghendt: by de weduwe van Maximiliaen Graet 1677 -)	UB Gent BIB.G.001198
C2	1677	<i>Spieghel der religieuse volmaecktheydt voorgesteld in 't leven ende deughden vanden dienaer Godts Fr. Arnoldus a S. Carolo, religieus, clerck vande Orde der Broeders van onse Lieve Vrouwe des Berghs Carmeli, inde Nederduytche provincie. Voorgesteld aen alle, die professie maken van een volmaectt, ende principalijck, van een</i>	Cortryck: Erf. Jan van Gemmert	UB Gent BIB.ACC.00074 0

<i>Religieus leven. Door den seer Eerw. Michaël à Sancto Augustino, Provinciael der selver orden ende provincie.</i>				
C3a	1676	<i>Kort-begryp van 't leven en deugden van den dienaar</i>	Ipre: Th. Fr.	UB Gent
	1769	<i>Godts Fr. Arnoldus a S. Carolo, Uyt het Orden van Onse Lieve Vrouwe van den Berg Carmelus, van de Nederduytsche Provincie. Door den Eerw. P. Michael a S. Augustino, gewezen provinciael van 's slevē Orden en Provincie, Getrokken uyt een breeder tractaet, door den selven van dit leven en deugden gemaekt, onder den tytel van Spiegel der Religieuse Volmaektheyt.</i>	Walwein	BIB.TH00320 7/1 UB Utrecht THO:ALV 76- 112 dl 2
C3b	1676	<i>Geestelyk cabinet of schat-kamer van godtvruchtige</i>	Ipre: Th. Fr.	UB Gent:
	1769	<i>oeffeningen, en krachtige aenwekselen tot een Deugdsaem, Christelyk en Volmaekt Leven; Geschreven en in 't werk geleyd door den Dienaer Godts Fr. Arnoldus a Sancto Carolo, Uyt het Orden van Onse Lieve Vrouwe van den Berg Carmelus, In de Nederduytsche Provincie. Getrokken uyt syn geschreven Handboekxken, verbeterd en in orden gestelt, benefens een Kort-begryp van syn Leven; door den Eerweirden P. Michael à S. Augustino gewesen Provinciael van het selve Orden. Tweeden Druk van nieuws oversien en verbeterd.</i>	Walwein	BIB.TH00320 7 UB Utrecht THO:ALV 76- 112 dl 1

C1a en C1b zijn samengevoegd in dezelfde band. C1a is een samenvatting van C2, C1b de door Augustino geredigeerde versie van Carolo's handgeschreven gebedenboekje. C2 betreft een biografie over Carolo geschreven door Augustino. C3a en C3b zijn de tweede druk van respectievelijk C1a en C1b.

Over de datering van C3a en C3b bestond aanvankelijk onduidelijkheid. De catalogi van Universiteit Utrecht en Universiteit Gent geven aan dat deze werken gepubliceerd zijn in 1676. Voor de interpretatie van de werken is het belangrijk om hier duidelijkheid in te krijgen: zijn C3a en C3b een herdruk van C1a en C1b of andersom? De Short Title Catalogue Vlaanderen (STCV) geeft hier uitsluitsel, de werken zijn volgens deze bron gedrukt in 1769. Ook draag de meeste recente imprimatur van C3b de datum 7 oktober 1769.⁶⁰

Een overzicht van de precieze inhoud van Carolo's werken is te vinden in bijlage A. In dit overzicht is tevens een codering opgenomen die literatuurverwijzingen mogelijk maakt. De originele paginanummering is onvoldoende handzaam, vanwege het soms ontbreken van nummering.

⁶⁰ C3b, p. 5.

5.2 Maria a Sancta Teresia

De werken van Teresia's hand of met Teresia als onderwerp zijn in tabel 2 in chronologische volgorde weergegeven.

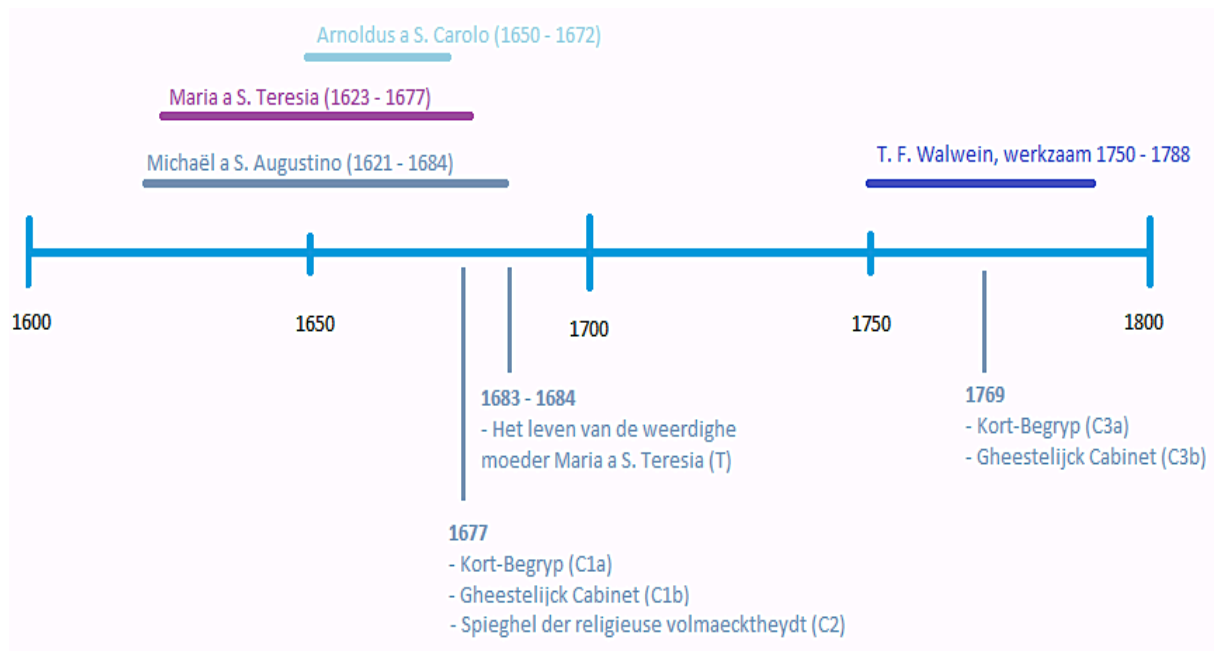
Tabel 2. Corpus Maria a S. Teresia (1623 – 1677)

Code	Uitgave	Titel	Drukker	Bibliotheek
T1	1683 - 1684	Het leven vande weerdighe moeder Maria a Sta Teresia, (alias) Petyt, verdeelt in vier deelen.	Ghendt: gedrukt by de hoirs	UB Gent BIB.G.021327
T1a		Het leven vande weerdighe moeder Maria a Sta Teresia, (alias) Petyt. Vanden derden Reghel vande Orden der Broederen van Onse L. Vrouwe Des Berghs Carmeli, Tot Mechelen overleden den 1 November 1677.	van Jan vanden Kerchove	
T1b		Tweede deel van het leven vande weerdighe moeder Maria A Sta Teresia, oft aenwysinghen vande goddelycke goedertierentheynt aen haer bewesen.		
T2	1683 - 1684	[geen overkoepelende titel]	Ghendt: gedrukt by de hoirs	UB Gent BIB.G.000887
T2a		Derde deel van het leven vande weerdighe moeder Maria A Sta Teresia, (alias) Petyt, Vanden derden Reghel vande Orden der Broederen van Onse L. Vrouwe Des Berghs Carmeli, Tot Mechelen overleden den 1 November 1677.	van Jan vanden Kerchove	
T2b		Vierde deel van het leven vande weerdighe moeder Maria A Sta Teresia, (alias) Petyt, Vanden derden Reghel vande Orden der Broederen van Onse L. Vrouwe Des Berghs Carmeli. Van de besondere gratien, daer sy vande H. Dryvuldigheyt ende vanden H. Gheest mede begaeft is gheweest.		

Het leven vande weerdighe moeder Maria a Sta Teresia, (alias) Petyt, verdeelt in vier deelen, bestaat uit vier delen, uitgebracht in twee boeken. Het eerste deel, T1, bestaat uit het eerste en tweede deel, respectievelijk T1a en T1b. Het tweede deel, T2, bestaat uit het derde en vierde deel, respectievelijk T2a en T2b.

Een overzicht van de precieze inhoud van Teresia's werken is te vinden in bijlage B. In dit overzicht is tevens een codering opgenomen die verwijzen mogelijk maakt, om dezelfde reden als bij Carolo.

De duur van de levens van Augustino, Carolo en Teresia zijn, samen met de publicatiedata van hun werken, in figuur 3 verduidelijkt.

Figuur 3 Tijdlijn casus Augustino

6. Analyse van sturingsmechanismen

In de werken van en over Carolo en Teresia zijn mechanismen te herkennen die de lezer sturen in het toekennen van een heilige status aan deze gelovigen. In deze analyse wordt per mechanisme besproken hoe deze in de tekst tot uiting komt en op welke manier deze de lezer precies stuurt in het percipiëren van Augustino's protegés als heiligen. De mechanismen in de werken van Carolo en Teresia verschillen onderling van elkaar. Om deze verschillen helder te illustreren, wordt per mechanisme een voorbeeld gegeven uit het werk van Carolo en uit het werk van Teresia, die vervolgens met elkaar worden vergeleken. Aangezien het corpus groot van omvang is, wordt hier volstaan met het geven van voorbeelden.

In dit hoofdstuk komen de werken T1, T2, C1a, C1b en C2 aanbod, aangezien deze zijn gepubliceerd door Augustino zelf. C3a en C3b zijn herdrukken en worden om die reden behandeld in hoofdstuk 7.

6.1 Biografie als middel tot beeldvorming

Het eerste mechanisme heeft betrekking op de manier waarop in de biografie van Carolo en de autobiografie van Teresia, C2 en T1, hun identiteit als heilige wordt geconstrueerd. C2 en T1 bestaan in grove lijn uit dezelfde componenten, gegeven in chronologische volgorde. De eerste hoofdstukken zijn besteed aan hun jeugd, waarin de nadruk wordt gelegd op de rol van de ouders bij het ontwikkelen van hun godvruchtigheid. Zo wordt Carolo door zijn moeder op haar sterfbed gemaand zich te 'begeven tot de studie en Godvruchtigheit'.⁶¹ Vanaf dat moment, zijn exacte leeftijd is niet bekend, oefent hij zich in het bidden van litanieën in plaats van met zijn speelgoed te spelen.⁶² Ook Teresia's ouders hebben haar altijd gestimuleerd een stichtelijk leven te leiden, bijvoorbeeld door haar wat kleingeld te geven als beloning voor haar kerkbezoek.⁶³

Tot en met hun jeugd komen de biografieën qua verhaalopbouw overeen. Wanneer Carolo en Teresia toetreden tot de karmelietenorde, is er een verschil waar te nemen in de manier waarop hun heiligenidentiteit tot stand komt. Bij Carolo ligt de focus op zijn identiteit als volmaakte, bij Teresia op haar ontwikkeling tót volmaakte.

Carolo's ontwikkeling tot volmaakte is kort maar krachtig beschreven. Augustino schrijft dat Carolo, als voorwaarde voor zijn toetreding tot de orde, in zijn geboorteplaats Belle een oefening van stil gebed moet volbrengen, bedoeld om eenwording met God te bewerkstelligen.⁶⁴ Carolo volbrengt deze proef succesvol en treedt toe tot de orde. Binnen korte tijd ontwikkelt Carolo zich tot een belangrijk lid: 'hy noch maer een leerlinck sijnde aende

⁶¹ C2, p. 6.

⁶² C2, p. 8.

⁶³ T1a, p. 5 – 6.

⁶⁴ C2, p. 52 – 58.

ouderlinghen diende tot een exempel. (...) want hy was over langh gheweest een eerbaer kindt Godts'.⁶⁵ Augustino impliceert dat Carolo voorafgaande aan of tijdens deze oefening de volmaaktheid heeft bereikt. Een opvallend gegeven, omdat een gelovige er over het algemeen zijn hele leven over doet om deze status te bereiken, als deze überhaupt al bereikt wordt. De focus op Carolo als heilige vertaalt zich in beschrijvingen van Carolo's deugden en geestelijke beproevingen. Augustino noemt deugden die passen bij de stereotiepe identiteit van een heilige, zoals 'Enghelsche syverheyt des herten' en 'volmaekte Aermoede des Geest'.⁶⁶ Ook Carolo's lijden voor het geloof wordt in beeld gebracht. Zo heeft Carolo regelmatig depressieve buien, die volgens Augustino worden beschreven als 'duysternissen des gheests', ingegeven door satan zelf.⁶⁷

De gebeden gevat in C1b vormen eveneens een argument voor Carolo's identiteit als volmaakte. Augustino leidt deze gebeden met de volgende woorden in: 'op dat alle goetwillighe Zielen, het selve gheestelyck voetsel, ende de selve spoiren, oft verweckselen ter handt hebbende, met de selve oock souden moghen behelpen; ende aenwackeren, om te loopen den wegh der deughden'.⁶⁸ Uit dit citaat blijkt dat Augustino de gebeden heeft bedoeld als oefeningen voor zijn lezerspubliek. De gebeden zijn niet bedoeld om te laten zien hoe Carolo tot zijn wijsheid is gekomen, maar om te demonstreren dát hij tot zijn wijsheid is gekomen.

In T1 legt Augustino de focus op Teresia's ontwikkeling tot volmaakte. Dit uit zich in T1a, het biografische gedeelte van T1, in een gedetailleerde beschrijving van Teresia's leven en geestelijke ontwikkeling. Dit proces mag gerust een 'grillig pad' genoemd worden, gezien het aantal up en downs dat haar spirituele leven kent. Zo worden periodes waarin zij 'gheniet [van] de gheestelijckte teghenwoordigheydt van haeren gheestelijcken Vader in Godt' regelmatig afgewisseld met periodes waarin zij 'in groote verlaetinghe ende inwendighe duysternisse' verkeert.⁶⁹ Waar zij het ene moment gelukkig is met haar lot, is zij hier het andere moment verdrietig over. Teresia's volmaaktheid komt haar dan ook niet aanwaaien, in ieder geval niet zoals dat bij Carolo het geval lijkt te zijn. Ze moet veel oefenen en krijgt regelmatig aanwijzingen van Augustino. En waar Carolo's omgeving altijd positief lijkt, is dit bij Teresia niet het geval: 'Daer werd oock gheseyt, dat ick in my niet en hadde den gheest Christi, maer dat ick in my hadde den gheest des Duyvels'.⁷⁰ Teresia's biografie schetst een minder rooskleurig en daardoor realistischer beeld van het leven van een heilige.

Teresia's ontwikkeling tot volmaakte is verder uitgediept in de delen T1b, T2a en T2b, waarin Augustino drie aspecten van haar geestelijke ontwikkeling zeer gedetailleerd beschrijft.

⁶⁵ C2, p. 62.

⁶⁶ C2, p. XXVI.

⁶⁷ C2, p. 181.

⁶⁸ C1b.vo, p. 3.

⁶⁹ T1a, p. 66, 102.

⁷⁰ T1a, p. 84.

In T1b behandelt hij de ontwikkeling van haar deugden en verstervingen, T2a is de beschrijving van Teresia's geestelijk huwelijk met Jezus en T2b schetst haar ongedwongen omgang met de heilige drie-eenheid, Jozef en Maria. Hoewel Teresia's ontwikkeling centraal staat, betekent dat niet dat Augustino geen melding maakt van haar deugden. Teresia wordt net als Carolo talloze keren 'oetmoedig' en 'deugdsaem' genoemd. Dit gebeurt echter altijd ingebed in haar proces tot volmaakte, zodat de deugd nooit op zichzelf staat, maar is verbonden aan waar haar ontwikkeling zich op dat moment bevindt. Augustino's transparantie in Teresia's ontwikkeling tot volmaakte is te interpreteren als een argument voor Teresia's heilige status, omdat de lezer inzicht krijgt in haar geestelijk proces en zo kan beoordelen of de status van heilige terecht is.

Het verschil in focus tussen Carolo en Teresia kan verklaard worden met het oog op het verschil in gender. Burkes statistieken laten zien dat vrouwen minder 'kans' hadden om heilig verklaard te worden dan mannen.⁷¹ Het kan daarom zo zijn dat het heilig verklaren van een vrouw meer bewijsmateriaal nodig is dan bij een man.

Een andere verklaring betreft het verschil biografie – autobiografie. Teresia heeft in tegenstelling tot Carolo haar eigen levensverhaal geschreven, wat logischerwijs leidt tot een dieper inzicht in haar geestelijk leven. Daar komt bij dat Teresia ongeveer twee decennia door Augustino's is begeleid, terwijl deze periode bij Carolo amper twee jaar besloeg. En omdat Teresia's begeleiding voor een groot deel schriftelijk was, kon Augustino na haar dood putten uit een gedetailleerd verslag van haar spirituele leven. Kortom, Augustino had waarschijnlijk niet voldoende informatie om een even uitgebreid verslag van Carolo's geestelijke ontwikkeling bij te sluiten.

Moet dit verschil in focus dan worden gezien als een verbeterd mechanisme? De voorreden van T2b werpt een interessant licht op deze kwestie: 'soo schynt de Orden van de materie te vereyschen, dat ick hier soude by voeghen, hoe sy van de Heylighe Dryvuldigheidt, ende oock besonderlijck van den Heylighen Gheest is vereert, ende begaeft gheweest'.⁷² Gezien 'Orden' hier met een hoofdletter is geschreven, doelt Augustino hier op vraag van de orde van karmelieten om gedetailleerder inzicht in de geestelijke ontwikkeling van de persoon in kwestie. Zo bezien toont Augustino zich een publicist die rekening houdt met de eisen van zijn orde om het werk van een grotere bekendheid en hogere authenticiteit te voorzien. De aangepaste beeldvorming bij Teresia kan daarom gezien worden als een verbeterd mechanisme.

6.2 Framing via het voorwoord

Als tweede mechanisme maakt Augustino gebruik van framing, het inkaderen van een boodschap, om zijn lezers te sturen in hun leeshouding. Met name in de diverse voorwoorden,

⁷¹ Burke 1987, p. 53.

⁷² T2b.vo, p. 1.

de zogenaamde 'Voor-reden', is Augustino's sturing duidelijk zichtbaar. Zo stuurt Augustino in het voorwoord van C2 aan op de acceptatie van Carolo als heilige. Hij begint dit voorwoord met een parallel naar de tien plagen van Egypte. Hij stelt dat de duisternis veroorzaakt door de negende plaag even afschrikwekkend is als wanneer 'het verstant met duysternissen verdoncert [is], vervreemt van 't leven Godts door de ontwetentheydt'.⁷³ Augustino profileert Carolo met deze uitspraak als het licht dat de duisternis, namelijk onwetendheid van God, zal doen wijken. Hier is sprake van framing, omdat Carolo's identiteit als volmaakte wordt gerelateerd aan het doen verdwijnen van de duisternis van de negende plaag. De gewichtigheid van dit Bijbelse verhaal straalt hierdoor af op Carolo.

De vergelijking met het licht zet Augustino voort: 'niemant en ontsteekt eenen lanternen, ende stelt hem in't verborgen, noch onder het koren-vat, maer op den kandelaer, op dat de gene die inkomen het licht sien.'⁷⁴ Augustino impliceert dat Carolo's levensverhaal moet worden verspreid, juist omdat het wijsheden bevat. Augustino verantwoordt deze boodschap door zichzelf en een aantal van Carolo's begeleiders als getuigen te noemen. Daarmee lijkt hij te denken de lezer voldoende geïnformeerd te hebben over de echtheid, waarna hij zonder verdere problematisering start met het prijzen van Carolo's deugden. Vanwege deze korte verantwoording lijkt het erop dat Augustino is uitgegaan van een lezerspubliek dat pro-mystiek is en waarschijnlijk zonder veel kritiek zijn boodschap accepteert.

In Teresia's biografie stuurt Augustino eveneens aan op de acceptatie van haar heiligheid. Echter gaat hij hier op een andere manier te werk. In T1a betreft het voorwoord een voorzichtig betoog waarin de lezer behoedzaam wordt medegedeeld dat haar autobiografie serieus moet worden genomen. De eerste vijf pagina's zijn gebruikt om aspecten van de levens van mystieke heiligen als Magdalena de Pazzi en Geertruida van Oosten te beschrijven. De zin 'Godt is wonderlijck in sijne Heiligen', een citaat afkomstig van de profeet David, wordt in deze voor-reden een aantal keer herhaald. Door die herhaling verschuift de betekenis van 'wonderlijck' van het positieve 'wonderbaarlijk' naar de minder voor de hand liggende betekenis van 'apart'. Die veranderende connotatie ontstaat onder andere door het volgende citaat:

'Godt is wonderlijck in sijne Heylighen, (...) hoe grooten verschil is'er noch te vinden? (...) niet sonder reden moghen wy oock gissen, ende met proportie segghen, ghelijck de Sonne verschilt vande Maene, ende de Sonne, ende de Maene vande mindere Sterren; alsoo oock de Uytverkoren, oock de ghene, die besonderlijck Heylighen ghenoeemt

⁷³ C2.vo, p. 1.

⁷⁴ C2.mo; C2.vo, p. 4.

worden, verschillen van malkanderen in heyligheyt, in gratien, deughden ende verdiensten'.⁷⁵

Augustino probeert duidelijk te maken dat Teresia niet gelijk is aan bijvoorbeeld een Magdalena de Pazzi, maar dat zij een op zichzelf staande heilige is met haar eigen identiteit. Het noemen van De Pazzi dient ter framing, om te illustreren dat Teresia even bijzonder is als De Pazzi.

In ditzelfde voorwoord waarschuwt Augustino de lezer letterlijk niet direct het boek vanwege de inhoud af te wijzen, maar de biografie 'te lesen met een indifferent, leerbaer, ende Godt toghedaen ghemoet, schortende hun oordeel, tot datse alles wel hebben overweghen'.⁷⁶ Augustino's waarschuwing is niet vreemd om twee redenen. Als eerste de historische context; de katholieke kerk stond zeer sceptisch tegenover de mystiek vanwege de volmaakte Godsvereniging, die angst voor ketterij veroorzaakte.⁷⁷ Een tweede reden voor Augustino's houding is Teresia's erotisch getinte 'bruidsmystiek', welke hemzelf ook heeft bevreemd. In T2b vraagt Augustino Teresia meerdere malen om nauwkeuriger verslag te doen van haar ontmoetingen met Jezus en Maria, wat resulteert in een aantal openhartige uitlatingen.⁷⁸ Bijvoorbeeld: 'Gheduerende de ghetijden bleef ick noch soo al rusten ende ghelijck slaepen op de borsten van die soete Moeder' en 'My dunckt Maria alsdan te kussen, te omhelsen, (...) zynde als droncken ende sot van liefde tot haer'.⁷⁹ Teresia's geestelijke liefde krijgt een lichamelijke dimensie waar het predicaat 'kuis' lastig op is te plakken. Een waarschuwing is daarom op zijn plaats. Het framen van Teresia tussen de heiligen De Pazzi en Teresia van Avila heeft wellicht een verzachtend effect op haar ietwat zinnelijke identiteit.

In C2 profileert Augustino Carolo als het licht dat de onwetendheid zal doen opklaren, geenszins een bescheiden boodschap. In T1a is Augustino duidelijk voorzichtiger in het framen van de heiligheid van zijn protegee. Deze voorzichtigheid kan worden gezien als een invulling van het framing-mechanisme. De plaatsing van de approbaties in T1a ondersteunt deze observatie. Waar deze in C2 zijn geplaatst na het levensverhaal, zijn deze in T1a prominent vóór het voorwoord geplaatst, wat de geloofwaardigheid ten goede komt. In Teresia's geval kan het publiek misschien maar beter meteen weten dat de inhoud door de kerkelijke censoren is goedgekeurd. De aangepaste invulling van het framing-mechanisme is toe te schrijven aan Augustino's rol als publicist, vanwege het gegeven dat hij op deze manier rekening houdt met de verwachtingen van zijn publiek.

⁷⁵ T1a.vo, p. 3.

⁷⁶ T1a.vo, p. 5.

⁷⁷ Merlier 1976, p. 9.

⁷⁸ Deblaere 1961, p. 200.

⁷⁹ T2b, p. 324, T2b, p. 332.

6.3 'Trailer'-mechanisme

Het derde mechanisme betreft het 'trailer-mechanisme' en is qua werking te vergelijken met hoe tegenwoordig een bioscoopfilm wordt gepromoot. Dit mechanisme is er op gericht om de verspreiding van het werk zoveel mogelijk te vergroten en is vanwege die functie toe te schrijven aan de rol van publicist. Van de biografie van Carolo publiceert Augustino een extra uitgave. C1a, dat om een logische reden *Kort Begyp* heet, is een vrij exacte samenvatting van C2. Het bestaat uit geselecteerde hoofdstukken afkomstig uit C2. Deze hoofdstukken zijn volledig of deels overgenomen, waarbij de oorspronkelijke hoofdstuktitels blijven gehandhaafd. Onderstaand citaat laat zien dat Augustino C1a uitbrengt om de lezer te interesseren voor C2:

'Sijn leven ende exempelen van deughden daer in verschijnende, hebbe ick, (...), by een vergadert, ende in 't lanck beschreven in een Tractaet met desen titel, *Den Spieghel der Religieuse* (...), ende het heeft my goedt ghedocht daer uyt te trecken een kort begriip, ende te laeten uytgaen, om soo te lichter aen aelle deught-willighe Religieusen te gheven eenen aenghenaemen voorsmaeck, ende in hun te verwecken een vierighe begheerte, om sich in dien Spieghel te spieghelen, ende te sien, waer in sy hem kunnen naervolghen'.⁸⁰

Interessant aan C1a is dat het laat zien welke hoofdstukken Augustino uit C2 het meest interessant achtte voor deze lezer. In deze samenvatting ligt de nadruk op Carolo's leven tijdens het klooster, het bereiken van de volmaaktheid en zijn heengaan. Hoofdstukken over Carolo's jeugd zijn weggelaten, evenals beschrijvingen van zijn deugden. Nu bestaat C2 voor meer dan driekwart uit hoofdstukken over Carolo's deugden, die inhoudelijk regelmatig overlap vertonen. Een paar van deze beschrijvingen minder maakt Carolo's identiteit als heilige niet zwakker.

Voor T1 en T2 maakt Augustino eveneens gebruik van het trailer-mechanisme. In 1681 geeft hij enkel T1a uit, om pas drie jaar later alle vier de delen, gevat in twee bundels, te laten publiceren.⁸¹ In het geval van Teresia brengt Augustino geheel T1a als 'voorsmaeck' op de markt, in tegenstelling tot de verkorte C1a van Carolo. Waarom Augustino verschillend handelt bij de samenstelling van C1a en T1a, blijkt niet uit de bestudeerde publicaties. Het is mogelijk dat een herschrijving Augustino te veel tijd zou hebben gekost. Een andere mogelijkheid is dat Augustino alle componenten uit Teresia's verhaal op gelijke waarde schatte. Een hoofdstuk weglaten zou dan afbreuk doen aan haar identiteit als heilige.

Er kan vrij zeker gesteld worden dat het uitbrengen van C1a en T1a als 'trailers' is bedoeld om de interesse van het publiek te wekken voor C2, T1 en T2. Daarnaast vergroot Augustino het bereik van de bekendheid van Carolo en Teresia als heiligen, door hun verhaal

⁸⁰ C1a.vo, p. 3. Het is overigens niet bekend of C1a voor of na de publicatie C2 is uitgegeven.

⁸¹ Deblaere 1961, p. 15.

beschikbaar te maken voor de minder gefortuneerde lezer. Het is voor te stellen dat de aanschaf van C2, bestaande uit 465 pagina's, voor veel mensen te duur was. Een publicatie van 97 pagina's is vanwege de omvang beter te betalen. Hetzelfde principe geldt voor T1a.

Interessant is dat Teresia refereert aan Carolo wanneer zij in een periode van geestelijk lijden verkeert. Zij probeert zich daar waardig door heen te slaan en neemt frater Carolo daarbij als voorbeeld: 'sy siet sijnen staet ghelijck in haer uytghedruckt, ende bekomt sijnen gheest in het inwedigh lyden, haer daer in draghende, gelijk hy hem droegh'.⁸² Deze verwijzing betreft dan wel geen trailer-mechanisme, het zorgt er wel voor dat de lezer een relatie legt tussen Teresia en Carolo. In het geval dat de lezer Carolo kende en hem een positief tegenover hem stond, is deze relatie positief voor de identiteit van Teresia. Omdat deze verwijzing eenmalig is, is het niet waarschijnlijk dat Augustino de biografie van Teresia inzet om ook Carolo te promoten.

6.4 Satellite-effect

Het vierde mechanisme betreft het 'satellite-effect'. In het geval van Carolo en Teresia wordt hun identiteit gevormd naar het beeld van heiligen in het algemeen en naar het beeld van een aantal specifieke heiligen.

Augustino construeert een beeld van Carolo en Teresia dat correspondeert met een stereotiepe beschrijving van heiligen wat betreft hun deugden en lijden. Zo beschikt Carolo over 'uyt-nemedede (...) oodtmoedigheyt', 'volmaeckte ghehoorsaemheyt' en 'volcomen suyverheyt'.⁸³ Maar Carolo lijdt ook voor zijn geloof. Hij heeft regelmatig last van 'inwendighe duysternissen', waardoor hij last heeft van 'inwendighe mistroostigheyt/verlatingen/benauwtheyden'.⁸⁴ Augustino stelt dat te vergelijken is met het lijden van Jezus: 'ick en durve niet segghen, dat dese pynelijcke ghesteltenisse gheheel ghelijck is, maer evenwel (...) verghelijcken aende droeve ghesteltenisse van Iezus'.⁸⁵

Ook de Teresia's identiteit komt overeen met een stereotiepe heiligenidentiteit. Zij beschikt eveneens over deugden als 'ootmoedigheyt' en 'ghehoorsaemheyt'.⁸⁶ En ook zij lijdt voor haar geloof door menselijk contact, welke zij graag heeft, zo veel mogelijk af te houden. Zo houdt zij bijvoorbeeld haar ogen tijdens het lopen op de grond gericht, alsof zij 'blint hadde gheweest'.⁸⁷

⁸² T1a, p. 268.

⁸³ Respectievelijk: C1a, p. 19; C1a, p. 22; C1a, p. 28.

⁸⁴ C1a, p. 39 – 40.

⁸⁵ C1a, p. 40 – 41.

⁸⁶ Respectievelijk: T1a, p. 36; T1a, p. 49.

⁸⁷ T1a, p. 37.

Naast dat Carolo en Teresia beantwoorden aan het stereotiepe heiligenbeeld, worden zij ook gemodelleerd naar het beeld van een aantal bekende heiligen. Carolo wordt niet specifiek met één heilige in verband gebracht, maar met een aantal. In het voorwoord van C1a noemt Augustino Carolo in één zucht met een aantal bekende heiligen: ‘soo dat hy [Carolo] magh ghenoot worden een voorbeeldt van eenen volmaeckten Religieus, ende als eenen anderen *Dositheus, Aloysius Gonzaga, Stanislaus Koska*’, respectievelijk Dositheus van Gaza († 6e eeuw), een Samaritaanse religieus leider, Aloysius van Gonzaga († 1591) en Stanislas Kostka († 1568). Augustino verbindt deze namen aan de identiteit van Carolo en stelt hem op die manier gelijk aan deze heiligen. Daarnaast noemt Augustino niet alleen de namen van deze heilige, hij laat ook karakteristieke componenten uit het levensverhaal terugkomen in Carolo’s biografie. Zo ondernam Carolo blootsvoets een voettocht van Bailleul naar Brugge, vergelijkbaar met Stanislas’ eveneens blootsvoetse tocht van Wenen naar Rome. Stanislas’ reis was weliswaar 450 kilometer, het thema is hetzelfde: vanwege afwijzing bij een jezuïetenklooster blootsvoets naar een ander klooster te trekken. Daar komt bij dat Stanislas en Carolo beide op jonge leeftijd zijn gestorven, enkele jaren na toetreding tot de orde.

Naast een vergelijking met Stanislas, die vrij impliciet blijft, geeft Augustino een sterkere vergelijking van Carolo met de profeet Elia. Deze heilige, eveneens de patroon van de karmelieten, had het vermogen om zowel met God als met gewone mensen te communiceren. Augustino stelt dat Carolo in het bezit is van ditzelfde talent: ‘Hy heeft den dobbelen Geest van den H. Vader Elias gehad’.⁸⁸ ‘dobbelen’ staat voor ‘dubbelen’, waarmee hij aangeeft dat Carolo ‘het werkende leven met het beschouwende’ wist samen te voegen. ‘werkend’ slaat hier op praktische bezigheden zoals werken met armen, ‘beschouwend’ staat voor het innerlijke gebed, de overpeinzingen over God.⁸⁹

Teresia wordt gemodelleerd naar het beeld van Teresia van Avila (1515 – 1582), de Spaanse hervormster van de Karmelieten. Deze vergelijken geschiedt niet zozeer op het gebied van uiterlijke kenmerken, nonnen en begijnen dragen ongeveer dezelfde kleding, maar op het gebied van deugden en gedachten over spiritualiteit. Ook hier komen delen van hun levensverloop overeen. Teresia van Avila raakte op een gegeven moment in conflict met de inquisitie, die zich toentertijd richtten op ‘gevaren’ binnen de Kerk. De drang naar afzondering, nadruk op het inwendige en voorkeur voor persoonlijk gebed, drie belangrijke componenten van katholieke geloof volgens de karmelieten, werden toen gezien als gevaarlijk. Er mochten daarom geen boeken over gepubliceerd worden. Teresia van Avila was echter gevraagd toch een boek te schrijven over haar visie op het geloof en bracht *Weg van volmaaktheid* uit, waarin zij praktische raad over hoe de volmaaktheid kon worden bereikt. Dit boek was tegenstrijdig met

⁸⁸ C1a, p. 47. C2, p. 222.

⁸⁹ WNT 2007, lemma ‘contemplatief’.

de ideeën van de inquisitie en zij ontkwam maar net aan een proces.⁹⁰ Maria a Sancta Teresia's leven vertoont een soortgelijke wending, in die zin dat haar gedrag niet direct door haar omgeving wordt geaccepteerd. Teresia leefde als begijn en woonde daarom in de stad, niet in het klooster. De stedelingen behandelden Teresia niet op een respectvolle manier, vanwege hun afkeer van Teresia's mystieke godsvereniging. Zij stelden dat Teresia zich met de duivel inliet: 'Daer wierdt oock gheseyt, dat ick in my niet en hadde den gheest *Christi*, maer ick in my hadde den gheest des Duyvels'.⁹¹ Deze beschuldigingen maken haar echter sterker, omdat Teresia als een ware heilige heeft moeten lijden voor haar geloof.

Het verbinden van Carolo's en Teresia's identiteit aan die van bekende heiligen heeft een aantal voordelen. Zo wordt direct duidelijk aan welke orde de heiligen verbonden zijn en straalt de bekendheid van de 'echte' heiligen af op Augustino's protegés. Augustino gaat bij Carolo en Teresia op dezelfde manier te werk; er kan niet worden gesproken van een duidelijke ontwikkeling of zelfs verbetering in vergelijking met Teresia. Het plaatsen van Carolo en Teresia in lijn van een bekende heilige kan worden gezien als een sturingsmechanisme dat behoort tot de rol van publicist.

6.5 Para-sociale relatie

Het vijfde mechanisme betreft de para-sociale relatie, in dit geval de relatie tussen de heilige in spe en het publiek. Omdat het proces tot heiligverklaring pas vijftig jaar na het overlijden van de 'heilige' kan worden gestart, zal Augustino dit proces niet zelf in gang kunnen zetten.⁹² Het is daarom noodzakelijk dat Carolo en Teresia voldoende volgers hebben, wil hun gedachtegoed het overleven. Augustino bestendigt door middel van de hier besproken publicaties een relatie tussen het publiek en zijn protegés die hun authenticiteit verhoogt. Wederom zijn de verschillen tussen Carolo en Teresia in het aangaan van de relatie met de lezer treffend.

In C2 creëert Augustino een relatie met de lezer door het doel van het boek expliciet te maken. Augustino stelt dat hij C2 heeft samengesteld om er 'eenen Spieghel' van te maken 'den welcken ick [Augustino] aen alle devote Religieusen voor-stelle, om in te Spieghelen; ende naer te volgen'.⁹³ De lezer wordt geacht zich te 'spiegelen' aan Carolo's voorbeeld door van zijn vroomheid te leren en deze over te nemen. De titel van C2, *Spieghel der Religieuse Volmaecktheydt*, ondersteunt deze boodschap. Daarnaast wordt er een reflexieve leeshouding verwacht. De per hoofdstuk beschreven deugden zijn in dit licht te plaatsen, omdat ze de lezer de kans geven om zichzelf per deugd met Carolo te vergelijken. Op die manier wordt de afstand tussen Carolo en zijn publiek verkleind, aangezien het mogelijk is om Carolo na te volgen.

⁹⁰ Slade 1995, p. xxii.

⁹¹ T1a, p. 84.

⁹² Burke 1987, p. 50.

⁹³ C2.vo, p. 12.

Met name C1b is in het licht van de para-sociale relatie interessant, vanwege het gegeven dat de gebeden in dit handboekje door Carolo zelf zijn geschreven. Augustino heeft de inhoud van deze 'oeffeninghen' vrijwel intact gelaten en het ik-perspectief van Carolo gehandhaafd. Dit perspectief geeft de lezer, in combinatie met de zelfgeschreven gebeden, de kans om op dezelfde manier als Carolo het geloof te belijden. Augustino beschrijft de gebeden als 'gheestelijk voetsel' die Carolo's ontwikkeling tot het volmaakte hebben bespoedigd en daarom zeker geschikt zijn voor 'God-soeckende Zielen'.⁹⁴ Daarmee spreekt hij niet alleen de lezer aan, maar hij selecteert ook zijn publiek: de 'deught-willighe Religieusen'.⁹⁵ Het ideaal van heilige wordt bereikbaar gemaakt voor de gewone man, wat de relatie van de lezer met Carolo ten goede komt.

Gedurende de periode dat Augustino fungeerde als Teresia's geestelijk begeleider, heeft hij haar opgedragen haar levensverhaal op te schrijven. Zijn opdracht aan haar is voor tweeërlei uitleg vatbaar. Aan de ene kant was het gewoon dat begijnen hun eigen geestelijke ontwikkeling op schrift bijhielden.⁹⁶ Interessanter is de mogelijkheid dat een door Teresia geschreven biografie, opgesteld vanuit het ik-perspectief, een betere inkijk geeft in haar leven dan wanneer Augustino haar levensverhaal zelf had geschreven. Het is mogelijk dat deze persoonlijke manier van verslag leggen misschien positievere gevolgen heeft voor een eventuele heiligverklaring dan informatie uit de tweede hand. Augustino claimt daarbij dat hij de tekst zelf niet heeft veranderd, alleen tekstdelen heeft gehergroepeerd zonder daarbij Teresia's schrijfstijl en boodschap te veranderen.⁹⁷ Deblaere, die het Latijnse afschrift van Teresia's origineel heeft geanalyseerd, stelt dat Augustino's claim op waarheid berust.⁹⁸ Dat betekent dat T1a, in tegenstelling tot C2, als het ware uit eerste hand wordt vernomen, omdat de inmenging van Augustino is beperkt. Het komt de geloofwaardigheid van Teresia als heilige ten goede, omdat zij haar verhaal oorspronkelijk heeft bedoeld voor enkel de ogen van Augustino. Bij T1b, T2a en T2b vult Augustino het persoonlijke 'ick' van Teresia aan met het meer afstandelijke 'sy'. Het komt overeen met zijn claim dat hij de tekst 'naer vermoghen' hetzelfde probeert te houden wat betreft 'haeren stiel, ende woorden'.⁹⁹ Niet vreemd, aangezien Augustino hun briefwisseling probeert te vatten in een lopend verhaal, niet in letterlijk gepubliceerde brieven. Het resulteert in een verhaal dat varieert van algemene beschrijving door Augustino afgewisseld met tekst die schijnbaar letterlijk is overgenomen uit Teresia's brieven: 'My wierdt (seght sy) in wendigh

⁹⁴ C1b.vo, p. 3 – 5.

⁹⁵ C1a.vo, p. 3.

⁹⁶ Schenkeveld-Van der Dussen 1997, p. 14.

⁹⁷ T1a.vo, p. 15.

⁹⁸ Deblaere 1961, p. 17.

⁹⁹ C1b.vo, p. 2.

gheleert (...).¹⁰⁰ Het is dus duidelijk wanneer wie welke uitspraak doet. De lezer staat daardoor nog in vrij direct contact met Teresia.

In het werk van Teresia wordt een directere relatie met de lezer aangegaan dan in het werk van Carolo. In C1a en C2 beschrijft Augustino Carolo's deugden en lijden vanuit zijn eigen perspectief, maar haalt ook uitspraken van mensen uit Carolo's omgeving aan. Zo zegt ene pater Timotheus: 'Hy is altoos gheweest een ghehoorsaem kindt, seer ghenegen om andere arme, ende siecken te helpen met giften (...)'.¹⁰¹ In het werk van Teresia komen alleen zichzelf en Augustino aan het woord.

De briefwisseling tussen Augustino en Teresia daargelaten, blijkt het dat Augustino zo veel mogelijk probeert het ik-perspectief van zijn protegés in stand te houden. Het is mogelijk dat Augustino zich er van bewust is dat een persoonlijke aanspreking effectief kan zijn in het bestendigen van een relatie met de lezer. Aan de andere kant kost het intact laten van de tekst hem minder redigeerwerk. In het geval van de briefwisseling met Teresia verkiest Augustino een lopend verhaal boven het intact houden van de brieven. Deze overweging is in verband te brengen met een financiële reden. Wanneer Augustino de brieven intact had gelaten, had hij een boekwerk geproduceerd met een nog hoger aantal pagina's. Tegelijkertijd heeft hij er wel voor gezorgd dat het duidelijk is wanneer Teresia in de briefwisseling aan het woord is. Augustino lijkt zich er dus van bewust te zijn dat hij door middel van tekst een relatie kan bestendigen tussen de lezer en zijn protegé.

6.6 Augustino's autoriteit als argument

Het zesde mechanisme betreft het inzetten van de autoriteit van de auteur om de authenticiteit van het werk te bekrachtigen. Augustino bezat vanwege zijn functie als prior van de karmelietenorde autoriteit. Door zich te profileren als scout, manager en publicist van zijn beide protegés straalt zijn autoriteit af op hun werken, wat een positieve invloed heeft op hun authenticiteit.

Augustino laat zien dat zijn protegés beide moeite hebben gehad met het toetreden tot een katholieke orde. Carolo's keus viel in eerste instantie op de Sociëteit van Jezus, die beter bekend staat als de orde van de jezuïeten. Volgens Augustino koos Carolo voor deze orde omdat hij niet beter wist: 'en dewyl hy luttel kennis had van andere Ordens, dan van de Societyt van Jezus, soo heeft hy met aenhouden versocht om onder de selve ontfangen te worden'.¹⁰² De afwijzing van de jezuïeten noemt Augustino dan ook 'Goddelyke voorsienigheyt'.¹⁰³ Carolo ondernam daarop diezelfde winter een blootsvoetse tocht van zijn woonplaats Bailleul in

¹⁰⁰ C1b, p. 3.

¹⁰¹ C2, p. 34.

¹⁰² C1a 1677, p. 18.

¹⁰³ C1a, p. 19.

Noord-Frankrijk naar het karmelietenklooster te Brugge, waar hij wel werd aangenomen.¹⁰⁴ Door de geestelijke leider aldaar werd Carolo's geestelijke 'talent' wel herkend. Carolo ontwikkelde zich in het klooster op geestelijk vlak zo snel, dat hij 'niet een nieuweling of Novitius scheen te zyn, maer reeds in alle volmaecktheyt voltrokken'.¹⁰⁵ Zijn snelle ontwikkeling is een teken van zijn spirituele 'talent' en is te lezen als een kleine steek onder water naar de jezuieten, die door Carolo weg te sturen een mooie kans hebben laten lopen. Augustino positioneert hier niet zichzelf, maar zijn orde als degene die Carolo in eerste instantie herkende als potentieel volmaakte.

In Teresia's biografie stelt Augustino dat haar spirituele vermogens eveneens niet direct werden opgemerkt, in dit geval door zijn eigen orde. Teresia wordt uit klooster gezet vanwege haar slechtiendheid. Later wordt zij teruggevraagd, maar niet voordat er een brief van haar geestelijk leider heen is gegaan met de vraag waarom de talentvolle Teresia is uitgezet: 'soo qualde mijnen Biechtvader die Nonnekens van het voorschreven Clooster, hun vraeghende wat hun overghegaen hadde, my te doen uyt gaen uyt hun Clooster, aen-ghesien dat ick de qualiteyten, ende gratien hadde, die dienstigh waeren tot een Cloosterlijck leven'.¹⁰⁶ Wanneer zij dan naar het klooster terug mag keren, bedankt zij hier toch voor omdat zij een teruggetrokkener leven verkiest.¹⁰⁷ In dit geval maakt de karmelietenorde dus een fout, die wordt rechtgezet door Augustino zelf. Augustino laat hiermee zien dat hij in eerste instantie de enige was die Teresia's talent herkende, wat zijn autoriteit wordt bevestigd.

In Carolo's en Teresia's biografieën komt Augustino's rol als hun geestelijk begeleider, te vergelijken met de rol van manager, regelmatig naar voren. Bijvoorbeeld in een scene aan Carolo's sterfbed, een belangrijk moment voor een heilige in spe vanwege de aanstaande vereniging met God. Carolo durft Augustino niet te vertellen dat hij zich verzekert weet van een plaats in de hemel. Augustino spoort Carolo aan dit hem wel te vertellen, waarbij Augustino's rol als geestelijk begeleider sterk wordt benadrukt: 'Waer op hy [Carolo] seyde: *Zoud' ik'et wel durven seggen?* Waer op ik [Augustino] antwoordde: *Ik ben immers uwen Vader, seg'et vrymoedelyk.* Dan seyde hy: (...) *Reverende P. Prior, 't gene dat ik te seggen heb (...)*.¹⁰⁸ In deze laatste conversatie blijkt Augustino verheven positie ten opzichte van Carolo. Daarmee blijkt Carolo's begenadigde positie als Augustino's protegé, de prior is immers aanwezig tijdens Carolo's sterven, maar wordt ook Augustino's autoriteit bevestigd.

Ook in Teresia's werk heeft Augustino zijn inmenging in haar leven niet onbelicht gelaten. Teresia's houding tegenover Augustino is nederig, wat correspondeert met hun relatie.

¹⁰⁴ C1a, p. 18 - 19.

¹⁰⁵ C1a, p. 19.

¹⁰⁶ T1a, p. 45.

¹⁰⁷ T1a, p. 45.

¹⁰⁸ C1a, p. 67. C2, p. 314.

Zo biedt zij bijvoorbeeld haar excuses aan, omdat zij vindt dat zij onwetend is: 'Eerwaardighen Vader verghevet my, dat ick hier at hebbe gheseyd van mijn onvolmaeckte deughden'.¹⁰⁹ Ook in deze biografie wordt er nadruk gelegd op Augustino's hogere positie ten opzichte van zijn protegee. In het voorwoord van T1a stelt Augustino dat hij degene is die Teresia heeft aangezet tot schrijven:

'soo dient hy ghewaerschouwt te zyn, dat en dese weerdighe Moeder, van my [Augustino] (die 31 jaeren onweerdicht ben gheweest haeren gheestelijcken Directuer ende Biechtvader) om ghewichtighe redenen (soo ick oordeelde) bevolen is gheweest te schryven een verhael van haer leven, ende oock aen te teeckenen de besondere gratien ende goddelijcke inwerckingen, die sy door Godts genaede in haer ghewaer wiert, om alsoo met meerdere rypigheyt, ende voorsichtigheyt te kunnen oordelen, onderkennen ende beproeven, oft haeren Gheest van Godt was, ende oft'er eenighe valscheyt, oft bedrogh mede ghemengelt was'.¹¹⁰

Doordat Augustino zijn eigen rol benoemt in het proces van Carolo's en Teresia's geestelijke begeleiding, zet hij zichzelf in als argument voor hun heiligheid. Augustino bezit autoriteit vanwege zijn hoge functie bij de orde. Deze autoriteit is van positieve invloed wanneer hij stelt Teresia en Carolo twee zeer bijzondere gelovigen zijn. Daarbij stelt Augustino zich nederig op door te verklaren dat zijn protegés hun geestelijke vermogens van God hebben ontvangen. Augustino heeft hun talent enkel als zodanig herkend en hen begeleid.

Augustino stelt zich echter niet nederig op in zijn rol als publicist. Zo staat er op de kaft van C1b: 'Uyt een zijn geschreven hantboecxken ghetrocken, verbetert ende in orde gestelt (...) door den Eerw. P. Michael a S. Augustino. Exprovinciael vande selve Orde'.¹¹¹ Het benoemen van Augustino's functie op een prominente plaats als de kaft geeft een positieve betekenis aan de inhoud. Maar het lijkt er ook op dat Augustino zichzelf verheven boven Carolo en Teresia stelt. In het voorwoord C1b laat Augustino bijvoorbeeld blijken dat Carolo's taalgebruik wat aan de magere kant is: 'Maer aenghesien, datse [de gebeden] hier en daer wat onvolmaecktelijck gheschreven waren, ende sonder eenighe orden, oft titels, (...) soo heb'ick het inhoudt van dit Boecxken in den sin hier en daer verbetert'.¹¹² Augustino acht zijn protegés van hoge status, maar plaatst zichzelf daar nog net een stap boven.

¹⁰⁹ T1a, p. 293.

¹¹⁰ T1a.vo, p. 13 - 14.

¹¹¹ C1b.ti.

¹¹² C1b.vo, p. 3.

Bovenstaande zes sturingsmechanismen zijn te herkennen als middelen om de 'heiligen' Carolo en Teresia als zodanig te promoten. De status van heilige hebben zij echter nooit bereikt. Vanwege het publiceren van de werken van Carolo en Teresia en andere mystieke werken is Augustino zelf echter de boeken ingegaan als één van meest bijzondere auteurs van de orde der karmelieten.¹¹³ De vraag rijst: in hoeverre probeerde Augustino zichzelf te promoten met het publiceren van de werken van Carolo en Teresia? Het antwoord op deze vraag is niet met zekerheid te geven, maar wel is duidelijk dat hij zelf een graantje bekendheid heeft meegepikt, opzettelijk of onopzettelijk.

¹¹³ Axters 1960, p 200 – 201.

7. Carolo en Teresia ná Augustino

De mechanismen zoals beschreven in hoofdstuk 6 hebben niet geleid tot de zaligverklaring van Carolo en Teresia.¹¹⁴ Met de uitgave van C1a, C1b, C2 en T1 heeft Augustino er wél voor gezorgd dat zijn protegés bekend zijn geworden bij een publiek dat hun directe sociale kring overstijgt. In 1769 bracht Thomas Franciscus Walwein een tweede editie uit van de werken C1a en C1b, hier C3a en C3b genoemd. Walwein, de officiële drukker van het bisdom Ieper tussen 1750 - 1788, verschaft informatie over de totstandkoming van deze editie in een door hemzelf geschreven opdracht en 'Waerschouwinghe tot den leser'.¹¹⁵ De Ieperse karmelietenorde heeft toentertijd gehamerd op een heruitgave, gezien de volgende opmerking van Walwein:

hun [de Ieperse karmelietenorde] beweegt heeft om my [Walwein] dikwils, en over veel jaeren te versoeken, ja gelyk te praemen, van dit soo profytelyk Boekxken aen het Publyk noch eens door den Druk uyt te geven, mits dat'er van over vele jaeren geen Exemplairen meer gevonden worden.¹¹⁶

Walweins terughoudendheid in deze kwestie heeft te maken met de verwachtingen van zijn lezerspubliek. Hij achtte Carolo's taalgebruik zowel te simpel als te archaisch om op zijn contemporaine publiek over te komen als een ware heilige. Vandaar dat Walwein een 'Waerschouwinghe tot den leser' toevoegt, waarin hij zijn beoogde publiek maant enkel aandacht te hebben voor de inhoud: 'En dit suyver en heylig insicht opvolgende, zult gy soo seer niet letten op de woorden of de manier van schryven, (...), dan op de saek self, die seer grondig is, mits sy van de grootste Heyligen is gepleegt geweest'.¹¹⁷ Om de tweede druk daadwerkelijk toegankelijker te maken voor zijn lezer, heeft Walwein een aantal aanpassingen in Carolo's taalgebruik gemaakt. Zo is een woord als 'benedictie' veranderd in 'segeningen' en 'profijtelijck' in 'voordelig'.¹¹⁸ Op dit soort kleine veranderingen na is de inhoud van C3a en C3b gelijk aan C1a en C1b.

C3a en C3b laten zien dat de Ieperse karmelietenorde het 92 jaar na Carolo's overlijden belangrijk vond dat hun volgers bekend bleven met zijn levensverhaal en gebeden. Deze aanname wordt versterkt door de toevoeging van twee imprimaturs van de kerkelijke censoren F. J. F. Proventier en J. F. Dierickx, verleend op respectievelijk 30 september en 7 oktober 1769. Van Dierickx is bekend dat hij imprimatur heeft verleend aan in ieder geval drie andere

¹¹⁴ *De Teresiaanse Karmel*, p. 20.

¹¹⁵ Vercruysse 1974, p. 342.

¹¹⁶ C3b.op2, p. 2.

¹¹⁷ C3b.wa, p. 2.

¹¹⁸ C1a, p. 38 en C3a, p. 34; C1a, p. 45 en C3a, p. 42.

publicaties van Walwein.¹¹⁹ Het is interessant dat C1a, het boekje dat Augustino enkel als smaakmaker had bedoeld, uiteindelijk is herdrukt in plaats van de uitgebreide biografie C2. Nu bevat C1a 310 pagina's minder dan C2, zodat gedacht kan worden aan een economische reden.

Van T1 is voor zover bekend geen tweede editie verschenen.¹²⁰ Interessant, want Augustino lijkt de meeste moeite te hebben gestoken in het publiceren van dit omvangrijke werk. En ook de Latijnse editie, geanalyseerd door Deblaere, laat zien dat Teresia's biografie het meest geschikt is voor het in gang zetten van het proces tot heiligverklaring. Gender kan hier een rol spelen; Burke's statistieken laten zien dat mannen een geliefder object waren om heilig te laten verklaren.¹²¹ Wel is bekend dat Teresia in ieder geval bij één iemand bekend was binnen de begijnengemeenschap. Teresia verschijnt in een droom van de Antwerpse begijn Anna van Schrieck (1642 – 1688), zo blijkt uit Van Schriecks notitie op 10 mei 1686:

Zo ik ziek zijnde te bedde lag ende dat er 's avonds naar gewoonte in mijn kamer de litanie van Onze Lieve Vrouwe gelezen wierd, vertoonde haar aan mij op enen subiet d'Eerwaardige Moeder Maria a Santa Theresia zeer glorieus ende zag mij zeer vriendelijk aan.¹²²

Teresia's biografie is zelfs in de 20^e eeuw nog zo interessant bevonden, dat Deblaere en Merlier van T1a een editie hebben uitgegeven. Deblaere doet zelfs een poging Teresia's spirituele ontwikkeling te reconstrueren aan de hand van T1a. Ook krijgt zij een plaats in het overzicht *Met en zonder Lauwerkrans. Schrijvende vrouwen uit de vroegmoderne tijd*. Rond Carolo blijft het daarentegen stil. Axters noemt hem kort in zijn kerkelijke geschiedenis, maar daarmee is het met Carolo's bekendheid gedaan.¹²³ Een verklaring voor dit verschil in bekendheid kan paradoxaal genoeg wederom gevonden worden in gender. De wetenschap vertoont momenteel verhoogde interesse voor schrijvende vrouwen om zo tegengeluid te geven aan het grote aantal bestudeerde schrijvende mannen.

Er kan gesteld worden dat de werken van Teresia en Carolo na publicatie nog enigszins bekend zijn geweest bij het religieuze publiek en later bij wetenschappers. Er is door de karmelietenorde aantoonbaar moeite gedaan om de nagedachtenis aan Carolo levend te houden. Deze pogingen hebben echter niet tot gevolg gehad dat Carolo en Teresia de status van heilige hebben gekregen.

¹¹⁹ Clemens 2006, p. 15.

¹²⁰ D.w.z. *Short-Title Catalogue Vlaanderen* en *Short-Title Catalogue Netherlands* maken geen melding van een tweede editie.

¹²¹ Burke 1987, p. 53.

¹²² Schenkeveld-Van der Dussen 1997, p. 281.

¹²³ Axters 1960, p. 193.

8. Conclusie

Augustino zet sturingsmechanismen in om zijn 'heiligen' Carolo en Teresia als zodanig bij het lezerspubliek te promoten. Dit publiek bestaat uit 'gewone' gelovige en leden van de orde der karmelieten. Het is ook mogelijk dat Augustino de publicaties heeft bedoeld voor hoger geplaatste functionarissen binnen de kerk die een eventuele heiligverklaring in gang konden zetten, echter geeft de tekst hier geen duidelijkheid over.

Om zijn 'heiligen' te promoten maakt Augustino in beide gevallen gebruik van een biografie, waarin hij nauwkeurig uiteenzet hoe zij vanaf hun jeugd, middels hun toetreding tot de orde uiteindelijk een zalige dood sterven. De focus binnen die biografieën is verschillend. Bij Carolo ligt de nadruk op zijn identiteit als heilige, bij Teresia op haar ontwikkeling tot heilige. Het kan zijn dat Augustino deze focus met opzet heeft veranderd, maar het is ook mogelijk dat het verschil in focus wordt veroorzaakt door het voor handen zijnde materiaal. Om de authenticiteit van Carolo en Teresia als heiligen te versterken, vergelijkt Augustino hen met heiligen afkomstig uit de orde der karmelieten. Hij stelt op die manier impliciet dat zijn protegés in ditzelfde rijtje belangrijke heiligen thuishoren.

Voorafgaand aan het levensverhaal stuurt Augustino de houding van de lezer door middel van een voorwoord. Er zijn in dit mechanisme duidelijke verschillen tussen de werken van Carolo en Teresia aan te wijzen. In het voorwoord van Carolo's biografie gaat Augustino er vanuit dat zijn lezers pro-mystiek zijn, terwijl hij in het voorwoord van Teresia's biografie vele malen voorzichtiger te werk gaat. Dit verschil is te wijten aan de erotisch getinte mystiek van Teresia, waar enige waarschuwing tot de lezer geen kwaad kan.

Om de relatie met het lezerspubliek verder te bestendigen, laat Augustino het ik-perspectief van Carolo en Teresia zoveel mogelijk intact. Deze werkwijze kan hem ook kostbare tijd hebben gescheeld, vanwege het niet hoeven redigeren van de omvangrijke werken. Maar het is ook goed mogelijk dat Augustino zich ervan bewust was dat een ik-perspectief de authenticiteit van het werk verhoogd. Het uitgeven van Carolo's zelfgeschreven gebedenboek is in dit opzicht een slimme strategie, omdat het publiek zo uit eerste hand kan vernemen hoe Carolo de volmaaktheid heeft bereikt.

Om de authenticiteit van de werken verder te laten toenemen, plaatst Augustino zichzelf prominent in de rollen van publicist, manager en scout. Op die manier laat hij zien dat hij getuige is geweest van de levens van Carolo en Teresia, maar laat hij ook zien dat zijn protegés daadwerkelijk zijn protegés waren. Carolo en Teresia waren lager in rang dan Augustino, ondanks hun vermeende heilige status.

De biografieën van Carolo en Teresia zijn zeer omvangrijke werken en daardoor enkel te betalen voor de rijken. Om zijn minder gefortuneerde publiek toch tegemoet te komen,

publiceert Augustino van beide biografieën een samenvatting. Op die manier komt een groter publiek in aanraking met het levensverhaal van Carolo en Teresia.

Teresia's biografie is een verbetering ten opzichte van de biografie van Carolo te noemen. De tekst is door haarzelf geschreven, waardoor haar geestelijke ontwikkeling gedetailleerder in kaart is gebracht dan die van Carolo. Vanwege die transparantie zou haar werk grotere kans hebben op een eventueel proces tot heiligverklaring. Daarom is het des te opvallender dat Carolo's werk is herdrukt, niet het werk van Teresia. Gender kan hier de verklaring zijn. Complicerende factor is echter dat niet exact bekend is welke boeken er van Teresia en Carolo door de eeuwen heen zijn verschenen. Het kan goed mogelijk zijn dat beide werken herdrukken hebben gekend, maar dat deze verloren zijn gegaan.

Het is opvallend dat Augustino zo fortuinlijk is om de geestelijk leider van wel twee heiligen in wording te zijn. Gecombineerd met zijn eigen prominente aanwezigheid in de hier behandelde werken en zijn verdere imposante lijst van publicaties, is het niet geheel onwaarschijnlijk dat Augustino naam voor zichzelf heeft willen maken. Er zijn twee mogelijkheden, die elkaar overigens niet uitsluiten. Het kan zo zijn dat, gezien de enigszins beruchte status van de mystiek, Augustino het nodig vond om een heilige in te zetten om de naam van de karmelieten te zuiveren. Immers, wat is beter voor een katholieke orde dan dat één van hun gelovigen heilig wordt verklaard? Die eer zou afstralen op de hele orde en ook zeker op de persoon die deze heilige heeft ontdekt, begeleid en bekend gemaakt: Augustino. Deze gedachte wordt versterkt door het verschil in volume en inhoud tussen Carolo en Teresia, waarbij de laatste op zeker als een verbetering van de eerste kan worden gezien met betrekking tot kanshebber voor eventuele heiligverklaring. Het is in dit licht ook niet vreemd dat Teresia nog enigszins bekend en bestudeerd is, terwijl Carolo voor de wetenschap een onbekende is.

Deze thesis laat zien dat zelfs bij het promoten van heiligen in spe er sprake is van het inzetten van mechanismen. Het laat zien dat sturingsmechanismen geen kenmerkend aspect zijn van het moderne celebrity, maar ook gevonden kunnen worden in de 'ouderwetse' roem. Het zien van deze mechanismen vereist enkel een andere mindset, namelijk het kijken naar verbanden in de geschiedenis in plaats van naar grenzen.

9. Literatuurlijst

Augustino 1677a Augustino, M., a S., *Een kort begryp van 't leven ende deughden Vanden dienaer Godts fr. Arnoldus a S. Carolo Vande Orden van Onse L. Vrouwe des Berghs Carmeli, Vande Neder-duytsche Provincie. Door den Eerw. P. Michael a. S. Augustino Exprovinciael der selve Orde ende Provincie. Ghetrocken uyt een breeder Tractaet, door den selven, van dat Leven ende Deughden, ghemaect, met titel Spieghel der Religieuse Volmaecktheydt.* Gent, 1677.

Augustino 1677b Augustino, M., a S., *Spieghel der Religieuse Volmaecktheydt Voorgesteld in 't leven ende deughden vanden dienaer Godts Fr. Arnoldus a S. Carolo, Religieus, Clerck vande Orden der Broeders van onse Lieve Vrouwe des Berghs Carmeli, inde Neder-duytche provincie. Voorgesteld aen alle, die professie maken van een volmaect, ende principalijck, van een Religieus leven. Door den seer Eerw. Michaël à Sancto Augustino, Provinciael der selver Orden ende Provincie.* Kortijk, 1677.

Augustino 1769 Augustino, M., a S., *Kort-begryp van 't leven en deugden van den Dienaer Godts Fr. Arnoldus a S. Carolo, Uyt het Orden van Onse Lieve Vrouwe van den Berg Carmelus, Van de Neder-duytsche Provincie. Door den Eerw. P. Michael a S. Augustino, Gewezen Provinciael van 't selve Orden en Provincie, Getrokken uyt een breeder Tractaet, door den selven van dit Leven en Deugden gemaect, onder den tytel van Spiegel der Religieuse Volmaektheyt.* Tweeden druk. Ippe, 1769.

Axters 1960 Axters, S., *Geschiedenis van de vroomheid in de Nederlanden*, dl. 4. Antwerpen 1960.

Boorstin 1961 Boorstin, J. D., 'From Hero to Celebrity: The Human Pseudo-Event', 1961. In: *The Celebrity Culture Reader*, P. D. Marshall (red.). New York (2006), p. 72 – 90.

Braudy 1997 Braudy, L., *Frenzy of Renown: Fame and Its History.* Oxford 1986.

Burke 1987 Burke, P., *The historical anthropology of early modern Italy: Essays on perception and communication.* Camebridge 1987.

Carolo 1677 Carolo, A., a S., *Gheestelijck cabinet van godtvruchtighe oeffeningen en krachtighe verweckelen Tot een Deughdelijck Christelijck en volmaect leven. Geschreven en uyt gewerckt door den dienaer Godts F. Arnoldus A S. Carolo Religieus van d'Orden onser L. Vrouwe des Berghs Carmeli inde Neder-duytsche Provincie. Uyt zijn geschreven hantboeckxen ghetrocken, verbeterd ende in orde gestelt, benefpens een kort begriyp van sijn leven uyt-ghegeven tot gheestelijck voedsel ende verwecksel van alle Godt-soeckende Zielen. Door den Eerw. Michael a S. Augustino Exprovinciael vande selve Ordre.* Gent 1677.

Carolo 1769 Carolo, A., a S., *Geestelyk cabinet of schat-kamer van godtvruchtige oeffeningen, en krachtige aenwekselen Tot een Deugdsaem, Christelyk en Volmaekt Leven; Geschreven en in 't werk geleyd door den Dienaer Godts Fr. Arnoldus a Sancto Carolo, Uyt het Orden van Onse Lieve Vrouwe van den Berg Carmelus, In de Nederduytsche Provincie. Getrokken uyt syn geschreven*

Handboekken, verbeterd en in orden gestelt, beneffens een Kort-begryp van syn Leven; door den Eerweirden P. Michael à S. Augustino gewesen Provinciael van het selve Orden. Tweeden Druk van nieuws oversien en verbeterd. Ipre 1769.

Cunningham 2005 Cunningham, L. S., *A Brief History of Saints*. Oxford 2005.

Clemens 2006 Clemens, T., *Register van goedkeuringen in drukken uit de Nederlanden als boekhistorisch werkinstrument*. Gepubliceerd op de website van het Ruusbroecgenootschap, Universiteit Antwerpen, 2006:

<https://www.uantwerpen.be/nl/onderzoeksgroep/ruus/publicaties/documenten/>.

Geraadpleegd op 05-06-14.

Deblaere 1961 Deblaere, A., *De mystieke schrijfster Maria Petyt*. Gent 1961.

De Teresiaanse Karmel 1964 *De Teresiaanse Karmel*. Utrecht/Antwerpen 1964.

Krieken 2012 Krieken, R., van, *The Celebrity Society*. Oxon 2012.

Lang & Lang 1988 Lang, G. E., & K. Lang, 'Recognition and Renown: The Survival of Artistic Reputation'. In: *American Journal of Sociology* 94 (1988), p. 79 – 109.

Marshall 1997 Marshall, P. D., *Celebrity and Power*. Minnesota 1997.

Merlier 1976 Merlier, J. R. A., *Het leven van Maria Petyt*. Zutphen 1976.

Neuberg 1998 Neuberg, A., *Monialen in België en Luxemburg van de middeleeuwen tot heden. Dochters van de stilte*. Bastogne 1998.

Porteman & Smits-Veldt 2009 Porteman, K., & M. B. Smits-Veldt, *Een nieuw vaderland voor de muzen*. Amsterdam 2009.

Rijt, van de 2013 Rijt, A., van de, (e.a.), 'Only 15 minutes? The Social Stratification of Fame in Printed Media'. In: *American Sociology Review* 78 (2013), p. 266 – 289.

Rojek 2012 Rojek, C., *Fame Attack: The Inflation of Celebrity and it's Consequences*. Londen 2012.

Schenkeveld-van der Dussen 1997 Schenkeveld-van der Dussen, M. A. (red), *Met en zonder Lauwerkrans. Schrijvende vrouwen uit de vroegmoderne tijd 1550 – 1850: van Anna Bijns tot Elise van Calcar*. Amsterdam 1997.

Teresia 1683 – 1684 Teresia, M., a S., *Leven van de weerdighe moeder Maria a S.ta Teresia (alias) Petyt. Verdeelt in vier deelen*. Gent, 1683 - 1684.

Turner 2014 Turner, G., *Understanding Celebrity*. Londen 2014.

Vercruysse 1974 Vercruysse, E., 'Jacob Walwein; Kanunnik en drukker te Ieper'. In: *Biekorf* 75 (1974), p. 342.

Visser 2013 Visser, A. S. Q., *In de gloria*. 2013.

Wit, de 2013 Wit, A., de, *The making of Maria Petyt. De invloed van Michaël a S. Augustino (1621 – 1684) op de bekendheid van Maria Petyt (1623 – 1677)*. Utrecht 2013.

10. Bijlage A

Paginanummering corpus, tevens volgorde onderdelen in werken.

<i>Maria a Sancta Teresia</i>				
Boek	Naam onderdeel	Wat	Afkorting	Aantal pagina's
T1	Leven vande weerdighe moeder Maria a Sta Teresia, (alias) Petyt. Verdeelt in vier deelen.	Titelpagina	T1.ti	1
T1a	Het leven vande weerdighe moeder Maria a Sta Teresia, (alias) Petyt,	Titelpagina	T1a.ti	1
T1a	Aen den weerden ende voorsienighen Heere, Dhr. Jacobus Warneys, voor desen voocht der stede van Haesbroeck ende collegiael van't hof van Cassel	Brief aan de voogd van Hazebroek	T1a.br	1 - 5
T1a	Facultas Revendi	Goedkeuring belangrijke individuen orde	T1a.fa	1
T1a	Approbationes	Goedkeuring kerkelijke overheid	T1a.ap	1 - 3
T1a	Voor-reden tot den leser, ende protestatie vanden autheur	Inleiding op T1a	T1a.vo	1 - 16
T1a	Aenwyser vande Capittelen	Hoofdstukindeling	T1a.ho	1 - 16
T1a	Capittel	Deel 1, start nummering op pagina	T1a	1 - 300
T1b	Tweede deel van het leven van de weerdighe moeder Maria a Sta Teresia, (alias) Petyt, oft aenwysinghen van de goddelycke goedertierentheyten aen haer bewesen	Titelpagina	T1b.ti	1
T1b	Voor-reden	Inleiding op T1b	T1b.vo	1 - 2
T1b	Capittel	Deel 2, start nummering op pagina	T1b	1 - 404
T1b	Tafel der capittelen van het tweede deel van het leven van de weerdighe moeder	Hoofdstukindeling	T1b.ho	1 - 24
T2a	Derde deel van het leven vande weerdighe moeder Maria a Sta Teresia, (alias) Petyt	Titelpagina	T2a.ti	1
T2a	Voor-reden	Inleiding op T2a	T2a.vo	1 - 2
T2a	Capittel	Deel 3, start nummering op pagina	T2a	1 - 286
T2a	Tafel der capittelen van het derde deel van het leven der weerdighen moeder	Hoofdstukindeling	T2a.ho	1 - 22
T2b	Vierde deel van het leven van de weerdighe moeder Maria a Sta Teresia, (alias) Petyt	Titelpagina	T2b.ti	1

T2b	Voor-reden	Inleiding op T2b	T2b.vo	1 - 2
T2b	Capittel	Deel 4, start nummering op pagina	T2b	1 - 330
T2b	Tafel der capittelen van het vierde deel van het leven van de weerdighe moeder	Hoofdstukindeling	T2b.ho	1 - 24

<i>Arnoldus a Sancto Carolo</i>				
Boek	Naam onderdeel	Wat	Afkorting	Aantal pagina's
C1a	Een kort begryp van 't leven ende deughden vanden Dienaer Gods Fr. Arnoldus a S. Carolo	Titelpagina	C1a.ti	1
C1a	Niemant en ontsteect, een Licht, ... t/m ...het licht sien. Luc 11.33	Motto	C1a.mo	1
C1a	Voor-reden tot den Godt-vruchtighen Leser	Inleiding op C1a	C1a.vo	1 - 3
C1a	In-houdt der cappittelen	Hoofdstukindeling	C1a.ho	1 - 4
C1a	Censura	Goedkeuring Censor	C1a.ce	1
C1a	Capittel	Start hoofdstukken, begin nummering pagina	C1a	11 - 71
C1b	Den heelen nacht	Afbeelding 1. Jezus aan het kruis	C1b.afb1	1
C1b	Ave mater dolorsa	Afbeelding 2. Maria en zeven zwaarden	C1b.afb2	1
C1b	Gheestelijck cabinet van godtvruchtighe oefeningen en krachtighe verweckselen tot een deughdelyck christelijck en volmaeckt leven	Titelpagina	C1b.ti	1
C1b	Extract van 't Privilegie	Copyright	C1b.ex	1
C1b	Opdracht aen den eersamen ende seer discreten Petrus Hans	Opgedragen aan	C1b.op	1 - 6
C1b	Facultas	Goedkeuring belangrijke individuen orde	C1b.fa	1 - 2
C1b	Approbatie	Goedkeuring kerkelijke overheid	C1b.ap	1 - 4
C1b	Tafel	Hoofdstukindeling	C1b.ho	1 - 5
C1b	Voor-reden	Inleiding op C1b	C1b.vo	1 - 5
C1b	Capittel	Start hoofdstukken, begin nummering pagina	C1b	3 - 120

<i>Arnoldus a Sancto Carolo</i>				
Boek	Naam onderdeel	Wat	Afkorting	Aantal pagina's
C2	Spiegel der religieuse volmaecktheydt	Titelpagina	C2.ti	1
C2	Effigies famuli dei Arnoldi a S. Carolo	Afbeelding 1. Carolo biddend.	C2.afb1	1
C2	O Larmes ... t/m ... dur abois	Afbeelding 2. Jezus aan het kruis	C2.afb2	1
C2	Opdracht aen den eersamen ende seer discreten Petrus Hans	Opgedragen aan	C2.op	1 - 10
C2	Voor-reden en de protestatie vanden auther	Inleiding op C2	C2.vo	1 - 13
C2	Aenwyser der capittelen	Hoofdstukindeling	C2.ho	1 - 7
C2	Den heelen nacht	Afbeelding 3. Jezus aan het kruis	C2b.afb3	1
C2	Ave mater dolorsa	Afbeelding 4. Maria en zeven zwaarden	C2b.afb4	1
C2	Capittel	Start hoofdstukken, begin nummering pagina	C2b	1 - 327
C2	Facultas	Goedkeuring belangrijke individuen orde	C2b.fa	1 - 2
C2	Approbatio	Goedkeuring kerkelijke overheid	C2b.ap	1
C2	Censura Ordinarii	Goedkeuring censor	C2b.ce	1

<i>Arnoldus a Sancto Carolo</i>				
Boek	Naam onderdeel	Wat	Afkorting	Aantal pagina's
C3a	Kort-begryp van 't leven en deugden van den dienaar Godts Fr. Arnoldus a S. Carolo	Titelpagina	C3a.ti	1
C3a	Capittel	Start hoofdstukken, begin nummering pagina	C3a	6 - 70
C3a	Inhoud der capittelen	Hoofdstukindeling	C3a.ho	70 - 73
C3b	Geestelyk cabinet of schat-kamer van godtvruchtighe oeffeningen, en krachtige aenwekselen tot een deugdsaem, christelyk en volmaekt leven;	Titelpagina	C3a.ti	1
C3b	Waerschouwinge tot den leser nopende desen nieuwen druk	Bericht drukker T. F. Walwein	C3a.wa	1 - 2
C3b	Op-dragt van den auther aen den eersamen en seer discreten Petrus Hans	Opgedragen aan	C3a.op1	1 - 6
C3b	Opdragt van den drukker aen den eerweirden heer mynheer joannes	Opgedragen aan	C3b.op2	1 - 2

	Ignatius Hans			
C3b	Voor-reden	Inleiding op C3b	C3b.vo	1 - 5
C3b	Facultas	Goedkeuring belangrijke individuen orde	C3b.fa	1 - 2
C3b	Goedkeuringe van de godtsgeleerde des ordens	Goedkeuring kerkelijke overheid	C3b.ap	1 - 5
C3b	Capittel	Start hoofdstukken, begin nummering pagina	C3b	1 - 122
C3b	Tafel	Hoofdstukindeling	C3b.ho	1 - 6